Р. Ш. Алимсаева, И. А. Развенкова, О. С. Лосенко, Е. Е. Велькер

Бәдиий әмгәк

Умумий билим беридиған мәктәпниң
7-синип оқуғучилириға беғишланған

ДӘРИСЛИК

(қизлар үчүн нусха)

Қазақстан жумһурийити Билим вә пән министрлиги тәвсийә қилған

КӨКЧЕТАВ

УДК 373.167.1 (075.3)
ББК 37.279я72
Б 32

Р. Ш. Алимсаева вә башқилар.

Б 32 **Бәдиий әмгәк:** умумий билим беридиған мәктәпниң 7-синип оқуғучилириға беғишланған дәрислик (қизлар үчүн нусха) / Р. Ш. Алимсаева, И. А. Развенкова, О. С. Лосенко, Е. Е. Велькер. – Көкчетав: Келешек-2030, 2017. – 76 б.

ISBN 978-601-317-265-1

УДК 373.167.1 (075.3)
ББК 37.279я72

ISBN 978-601-317-265-1

© «Келешек-2030» ЖЧШ, 2017

ШӘРТЛИК БӘЛГҮЛӘР

– тәҗрибилик иш

– тәтқиқат

– издиниш ишлири

– йәккә иш

– топта ишләш

– соаллар билән тапшурмилар

– 3D сүрәтләр

– бехәтәрлик техникиси

– компьютерда ишләш

– эксперимент

– билим ишқивазлириға

КИРИШМӘ

Қиммәтлик қизлар!

«Бәдиий әмгәк» намлиқ билим дуниясиға қизиқарлиқ сәяһәткә тәклип қилимиз. Бу сәнъәт, иҗадийәт, парасәтлик вә қол әмгигини өз ичигә алидиған аммибап пән.

Бүгүнки күндики техникилиқ тәрәққият, әхбаратлиқ технологияләр вә турақлиқ илгириләш замани һәртәрәплимә тәрәққий әткән, иҗадий турғуда паал вә алаһидә билимлик шәхсләрни күтмәктә. Йәни силәрни, келәчәктики алимлар билән инженерларни, конструкторлар билән программистларни, муәллимләр билән дохтурларни, учқучлар билән қурулушчиларни, ихтисатчилар билән археологларни күтмәктә.

Һәқиқий кәспий мутәхәссис қандақ болуши керәк? Әң алди билән, униң өзиниң кәспий хизмәт бойичә билими, тәҗрибиси, устилиғи болуши тегиш. Ой-пикри, тәпәккүри кәң болуши керәк, шундақла бәлгүлүк бир утуққа қол йәткүзгәндин кейин тохтап қалмай, билимини толуқтуруп турғини дурус. У билимхумар вә сәнъәтхумар, тиришчан вә ишләмчан, шундақла зерәк вә чидамлиқ, мәхсәткә қол йәткүзүштә қәйсәр, тәдбирчан болушни билиши керәк. Шундиму әң асаси – һәрбир шәхстә кәспийлик алий әхлақий хисләтләрниң адәмгәрчилик хисләтләр билән мас болуши. Бу әгәр адәм балилиқ дәвридин өзиниң аң-сезимини, роһаний вә җисманий җәһәттин тәрәққиятини маслаштуруп йетилдүргән һаләттила болуши мүмкин. Шундақ екән, бу әһвалда «Бәдиий әмгәк» силәрниң әң ишәшлик ярдәмчиңлар болиду.

Биринчи синиптин башлап сәнъәтниң хилму-хил түрлири билән рәссамчилиқ, графика, һәйкәлтарашлиқ вә тәсвирий сәнъәт, безәк қол һүнәрвәнчилиги билән тонуш болдиңлар. Сүрәт селиш вә қураштурушни, тикинчиликни вә қелип ясашни, һәрхил таамларни тәйярлашни вә өзәңларниң иҗадий әмгәклириңларни тонуштурушни үгиниватисиләр. Жилдин-жилға нәзәрийивий билим топлап, уларни иш йүзидә қоллинишни үгинип келиватисиләр. Буниңдин башқа илмий әмгәктиму дәсләпки қәдәмлириңларни бесишқа башлидиңлар: тәкшүрүш вә тәтқиқ қилиш ишлирини жүргүзүп келиватисиләр, диққәт қилип, хуласә чиқирисиләр, тәҗрибиләрни жүргүзисиләр. Мошу жили мәзкүр йөнилишләрни өзләштүрүшни давамлаштурисиләр. Визуаллиқ сәнъәт вә тәсвирий сәнъәт иҗадийити, өй вә ашпәзлик мәдәнийити бойичә өз билимиңларни техиму чоңқурлитип вә кәңәйтишкә башлайсиләр, устилиқ билән чевәрлигиңларни ашурисиләр.

Заманивий техника билән сәнъәттики илмий утуқлар, бәдиий нәқиш түрлири билән буюм эскизлирини ясаш, қазақ миллий таамлири билән дуния хәлиқлириниң таамлири тоғрилиқ көплигән муһим һәм қизиқарлиқ һөҗҗәтләр билән тонушисиләр. Иҗадий режигә беғишланған идеяниң асасини ясап, уни әмәлгә ашурушни үгинисиләр.Тикинчилик буюмини өз алдиңларға тәйярлайсиләр, көргәзмә уюштуруп, өз әмгәклириңларни көпчиликкә тәвсийә қилисиләр.

Өй тирикчилигидә һәрбир аял киши өйдә қолайлиқ вә хуш кәйпият яритип, меһман күтүвелиши керәк. «Өй мәдәнийити» вә «Тамақлиниш мәдәнийити» мавзулири силәрни һаҗәтлик билим билән тәминләйду. Өзәңлар үчүн ашпәзлик маһаритиниң сехирлиқ дуниясини, униң тәрәққиятиниң қизиқарлиқ тарихини ачисиләр. Көплигән рецептлар билән тонушқандин кейин пәқәт миллий таамларнила әмәс, шундақла делекатесларни (сапалиқ тәйярланған дәмлик таам) тәйярлашниму үгинисиләр. 7-синипта өй мәдәнийити вә егиликни жүргүзүш тоғрилиқ турмуш техникисини қандақ қоллиниш керәклигини, униң түрлирини; өсүмлүкләр билән өйниң интерьерини иҗадий турғудин қандақ безәшкә болидиғанлиғини үгинисиләр.

Алдимизда силәрни узақ, лекин наһайити қизиқ сәпәр күтмәктә. Бизниң мәзкүр дәрислигимиз бу йолда силәрниң ишәшлик ярдәмчиңлар вә сәпдишиңлар болидиғанлиғиға ишинимиз.

Дәрисликтә өзәңларға тонуш шәртлик бәлгүләрни учритисиләр. Уларниң һәркайсиси немини билдүридиғанлиғини яки бәлгүләйдиғанлиғини 3-бәткә қарап есиңларға чүширип алалайсиләр.

7-синип дәрислигидә сия рәң асасий болуп һесаплиниду. Нәзәрийивий материал сия рәң фреймларда (1), қошумчә қизиқ әхбарат ақуч сериқ фреймларда берилгән (2), ақуч қизғуч рәңлик фреймларда (3) соаллар билән тапшурмилар берилгән. Әмәлий тапшурмиларниң барлиқ түрлири сус йешил (4), топ билән вә йәккә орунлинидиған ишлар тоқ сериқ (5), иҗадий тапшурмилар сериқ (6) рәңлик фреймларда берилгән.

Утуқ тиләймиз!

§ 1. СӘНЪӘТТИКИ ЗАМАНИВИЙ ТЕХНИКА ВӘ ИЛМИЙ УТУҚЛАР. ТӘБИӘТТИКИ МИКРОСҮРӘТЛӘР

1. Визуаллиқ сәнъәт әсәрлирини қараштуруш.
2. Қоршиған әтрапниң визуаллиқ элементлирини атаңлар.
3. Бу ишларниң алаһидилиги немидә? Уларниң қайсиси силәрни көпирәк қизиқтурди?
4. Улар қандақ жанрда вә йөнилишләрдә орунланған?

Микросәнъәт
Микроөнер
Микроискусство
Microart

Бүгүнки күндә адәмниң барлиқ хизмәт тармақлирида илмий технологияләр бар. Заманивий технологияләр билән сәнъәтниң өзара бағлинишиниң мисали сүпитидә микроминиатюрини (микросәнъәтни) елишқа болиду.

Микроминиатюра (микросәнъәт) – ишлири, адәттә, микроскоп арқилиқ орунлинидиған тәсвирий сәнъәтниң бир йөнилиши.

Микроскопиялик сүрәтләр

Бор

Акацияниң гүл атилиғи

Гүлхәйригүл гүлиниң атилиғи

Тухум

Санлиқ микроскоп вә өсүмлүк материали билән биллә һүҗәйрә тәркиви арқилиқ ясалған сүрәтләрни караштуруш. Чоңайтилған сүрәтләрни селиштуруш. Қандақ ойлайсиләр, бу фотосүрәтләрни сәнъәт әсәрлиригә ятқузушқа боламду?

Таам бояқлириниң кристаллири

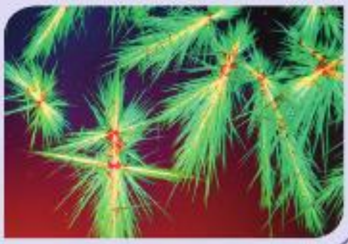

Ямғур астидики көрүнүш (совун көвүги)

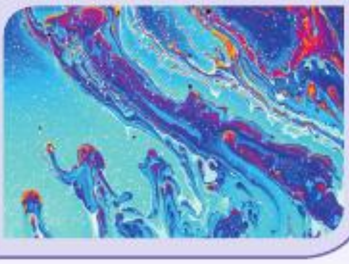

Кристал түридики ДНК

Майлиқ пәрдә

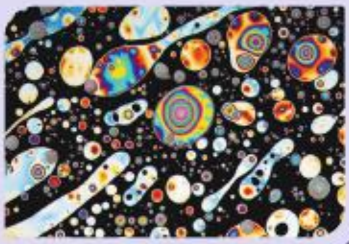

Салицил кислотаси

Бояқлар уссули

Қар учқуни

Һәриләрниң учуши

Кепинәк қанити

Чоңайтқучи әйнәк яки микроскоп арқилиқ үлгиләрни (ушшақ қатурулған һашарәтләр, өсүмлүк йопурмақлири вә ш. о.) караштуруш. Микроскоп билән қариғанда сүрәтләр қандақ көрүниду?

Көргәнлириңларни рәсимгә чиширип яки сүритини альбомға селиңлар.

Илмий йеңилиқларға бола, адәм көзигә көрүнмәйдиған дунияларни көрәләймиз.

Америкилиқ фотограф вә биохимик Линден Гледхилл сүрәтни микроскопниң ярдими арқилиқ чүшириду. Илмий билимини дурус вә кам учрайдиған бәдиий қоллинишни билиш әҗайип әсәрләрни яритишқа мүмкинчилик бериду.

Сәнъәтниң бу түри адәмниң сезими билән хиялиға асаслиниду. Сүрәтләрни көрүш арқилиқ, адәм униңдики тәсвирләрни түрлүк нәрсиләргә айландуруп, хиял қилиду.

Микросәнъәт жанрида ишләйдиған рәссамлар тоғрилиқ компьютерлик презентация тәйярлаш.

Хасан Кейл – Түркиялик рәссам. 1980-жилдин бери у алаһидә материалларда өз җәвһәрлирини дунияға әкәлди. Зипу орнида у қолүлә, кепинәк қанатлирини, кофе денини вә ш. о. пайдилиниду, бояқларни бармақлири билән арилаштуриду. Миниатюриларни йеқиндин көрүш керәк, шунда әҗайип, нәқишлинип чин дили билән орунланған ишни көрүшкә болиду.

Берилгән техникида орунланған графикилиқ фактура үлгилири билән тәбиий шәкилләр сүрәтлирини қараштуруш. Бошлуқ сүрәт элементлири билән қандақ толдурулидиғанлиғини, сизиқ, дағларни уйғунлаштуруш усули қандақ қоллинилидиғанлиғиға диққәт қилиш керәк.

Түрлүк графикилиқ фактурининң 3–4 үлгисини орунлаш (шәкли 8×6 см; материали: гель қәләмләр, маркер).

Микроскоп арқилиқ көргән сүрәтләрни түрлүк материаллар вә бәдиий техника билән тәсвирләш.

Графикилиқ фактурини қоллинип қандақту бир тәбиий шәкил схемисини санлиқ сүрәткә айландуруш (шәкли А4, материали таллаш бойичә).

Тәбиий шәкилләрниң санлиқ схемилири

Йопурмақлар

Белиқлар

Кепинәкләр

Дәрәқ

Өзәңлар көргүңлар келидиған қандақту бир тәсвир билән идеяни селиш (өсүмлүк, һайванатлар билән һашарәтләрниң фантастикилиқ тәсвири вә ш. о.).

1. Орунлаш материали билән техникисини, буюмни көләмлик яки силиқ орунлашни (пластилиндин ясаш, маҗандин тоқуш, бәдиий материал билән тәсвирләш) мустәқил таллаш.
2. Орунланған ишлардин көргәзмә уюштуруш вә уларни муһакимә қилиш.

1. Бу параграфтин йеңи немә үгәндиңлар?
2. Алған билимиңларни қандақ қоллиналайсиләр?

§ 2. ТӘСВИРИЙ СӘНЪӘТТИКИ ЗАМАНИВИЙ ЙӨНИЛИШЛӘР (ПОП-АРТ, ИНСТАЛЛЯЦИЯ). ӨЗ АЛДИҒА ТӘТҚИҚ ҚИЛИШ

1. Көчәрмә сүрәтләргә қарап чиқиңлар. Силәрдә қандақ сезим пәйда болди?
2. Бу сүрәтләрниң классикилиқ әсәрләрдин қандақ айримчилиғи бар?
3. Қандақ ойлайсиләр, бу сүрәтләрниң қайсилири замаНИВИЙ рәссамларниң қәлимигә мәнсүп?
4. Интернет мәнбәлирини пайдилинип, виртуал галерея, энциклопедия, журналлар вә мәтинләр топлими, әсәрләр стилини ениқлаңлар.

Йөнилиш
Бағыт
Направление
Trend

Тəсвирий сəнъəттики асасий заманивий йөнилишлəр

Реализм

И. Шишкин «Ерəн ормини»

М. Ведерников
«Чимбулақ»

Реализм – турмушниң һəқиқити, еник, һəртəрəплимə көрүнүши. Реалистик сəнъəт X–XXI ə. ə. Очуқ миллий алаһидиликкə вə шəкиллəрниң һəрхиллиғиға егə болди.

Символизм

М. Врубель «Һазазул»

А. Əбилқайир
«Умай қияпити «Өткəн заман – Келəчəк»

Символист-рəссамлар көпирəк аллегориягə, мифологиялик вə диний сюжетларға тайиниду.

Символизм устилири: Г. Моро, Пьер Пюви де Шаванн, О. Редон, Ф. Ропс, Э. Бёрн-Джонс, Д. Габриэль, Джон Эверетт Миллес, Уильям Холмен Хант, М. Врубель.

Сюрреализм

С. Дали «Пиллардин көрүнидиған аққушлар»

Л. Рэй «Арктика»

Рəхтниң бетигə һəқиқəткə ятмайдиған, қарғу сезим билəн ойға кəлгəн һəқиқəтни тəсвирлəйду.

Сюрреализм асасини салғучиларниң бири – испанлиқ рəссам С. Дали. Сюрреализм иллюзиялəрни қоллиниши вə шəкиллəрни лайиқлаштуруши билəн пəриқлиниду.

Кубизм

Л. Попова «Җаһанкәз»

Нәрсилик дунияни геометриялик фигурилар яки буюмларниң комбинацияси түридә тәсвирләйду.

Даңлиқ рәссамлар: П. Пикассо, Л. Попова.

Гиперреализм

О. Ортис «Қоллар»

Гиперреалистларниң мәхсити – дунияни пәқәт ениқ сүрәтләпла қоймай, ашуруп охшитиш, һәқиқий қилип көрситиш.

Поп-арт

Э. Уорхол «Көже»

Р. Раушенберг «Ребус»

Тәсвир өзиниң дәсләпки мәнасидин жирақлап, бәдиий сүпәткә егә болиду. Һазирқи турмуш нәрсилириниң, мәсилән өй тирикчилигидики нәрсиләр, товар қаплири, интерьер бөләклири, машина қисимлири в. б. тонулған шәхсләрниң даңлиқ фотосүрәтлирини, гезит қийиндилирини дәл тәсвирләйду яки бу нәрсиләр билән сүрәтләрдин композиция қуруду. Поп-артниң ениқ тәрәплимиси – күч вә етиварсизлиқниң уйғунлиғида.

Даңлиқ рәссамлар: Д. Джонс, Р. Раушенберг, Э. Уорхол, Р. Лихтенштейн.

Инсталляция

Ай Вэйвэй «Bang»

М. Наримбетов «Қара пәриштә»

Учрашқан аддий нәрсиләрдин ясилип, бошлуққа қоюлидиған алаһидә уйғунлуқ билән ясалған композициялик бәдиий әсәр. Композиция турмушта пайдилинидиған нәрсиләрдин, санаәт буюмлири билән материаллардин, тәбиәт шәкиллиридин ясилидиған, мәтинлик яки көрнәклик әхбараттин қурулуши мүмкин. Аддий нәрсиләрни арқилиқ, рәссам йеңи символик мәна бериду.

Тонулған инсталляторлар: Л. Астала, Й. Бойс, Р. Раушенберг, Д. Кошут, Э. Кинхольц.

Орфизм

Р. Делоне «Марс бошлуғи: Қизил мунарә»

Май бояқниң тәсвирий қураллирини күчәйтиш үчүн аппликация қоллинилиду. Фантастикилиқ күчләр келиплишип қалған түрләр билән чүшәнчиләрни чәтнәштүриду, рәңләрниң рәтсиз арилишиши шәһәр тәсвириниң вә айрим қурулушларниң калейдоскоплиқ, осал, өлчәмсиз элементлириға бөлүнгән тәсвирләрни бериду. Барлиғи тамашибинларға һәрикәттики, аваз беридиған, эмоциягә толған дуния ретидә көрүниду. Рәссамни тәсвирләш мумкин әмәс болған дунияни йәткүзүшни билиш мумкинчилиги қизиқтуриду, мәсилән, сүрәттики авазниң үстүнлүк елиши.

Супрематизм

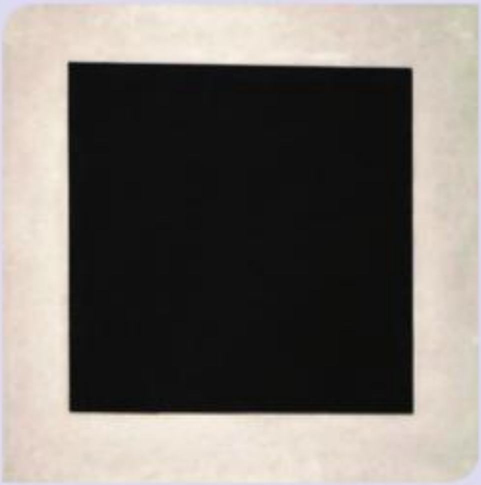

К. Малевич «Қара квадрат»

К. Малевич «Спортчилар»

Геометриялик абстракцияниң бир түри. Очуқ йәрлик рәңләр билән ясалған геометриялик шәкил сүрити. Супрематизмниң асасини салғучи – К. Малевич.

Абстракционизм

В. Кандинский «Сур созуқчә»

Б. Талқамбаев «Эволюция»

Қоршиған дуния сүрәтлирини адәттики шәкилдә безәш. Нәрсиләр билән өз эмоциялирини рәссамлар бәдиий шәкилниң бәлгүлүк бир элементи арқилиқ бериду (йоруқлуқ бәлгү, сизиқ, фактура, көләм).

Көрнәклик рәссамлар: Н. Гончарова, М. Ларионов, Б. Талқамбаев.

Граффити

В. Потапов «Кигиз өй»

Заманивий нәзәрийивий, кочилиқ, монументлиқ сәнъәт түрлириниң бири. Граффитиниң мәнаси – иҗадий әркинлиги үчүн күрәш: сүрәтни қәйәргә болмисун селиш әркинлиги. Даңлиқ устилар: Д. Шаббаш, В. Потапов, В. Чтак, А. Тулесова.

Оп-арт

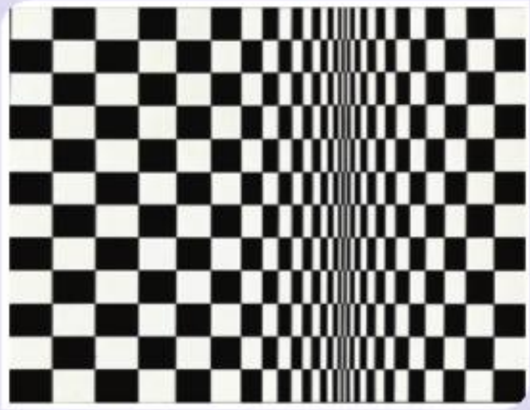

Б. Райли «Квадратлар һәрикити»

Адәм көзи қобул қилишниң оптикилиқ алаһидиликлирини пайдилинилиду.

Вәзиписи – адәмниң көзи һармай, айрим һаләтләргә дучар болуп, адәттикидәк әмәс мәсилиләрни йешишкә мәҗбурлаш арқилиқ, уни ялған реакциягә кәлтүрүш. Көрнәклик рәссамлар: Я. Агам, А. Родченко, А. Колдер.

Супертүзләң

Т. Мураками «Мистер Доб»

Японлуқ заманивий рәссам Такаси Мураками ойлап тапқан термин. Термин заманивий анимация билән комиксларниң түзләң көзму-көз тили охшаш 2D, 3D формидики йеңи көзму-көз тилини чүшәндүрүш үчүн қурулған.

1. Заманивий сәнъәт йөнилишиниң бирини тәтқиқ қилиш бойичә топни таллаш.
2. Рәссам вә униң әмгәклири һәққидә хәвәрнамә үчүн түрлүк мәнбәләрдин пайдилинип, мәлумат издәш вә жиғиш вәзипилирини орунлаш.
3. Тәсвирий сәнъәттики рәссамларниң, һәрхил йөнилиштики вәкиллириниң иҗадийити билән тонушуш.
4. Тәтқиқ нәтиҗиси вә алған тәсиратлирини барлиқ синипдашлири билән бөлүшүш.

Әсәрни вужутқа кәстүрүш давамида иҗадий идея, бәлгүлүк бир стиль бериш арқилиқ, тәсвирий сәнъәтниң бир йөнилишидә сүрәт селиш.

1. Материалларни таллаңлар, идеяси билән рәңталлаш қарарлирини ениқлаңлар.

2. Өз пикирлири билән ортақлишиш, селинған сүрәтниң мәнасини чүшәндүрүш, композицияни буниңдин кейинму тәрәққий әткүзүш мәхситидә бир-биригә тәклипләрни ейтиш.

3. Өз әмгәклири билән тонуштуруш.

4. Мошу стильда ишлигән рәссамларни вә уларниң стиль алаһидиликлирини аташ.

5. Рәссам әмгәклири силәрниң композиция қурушуңларда қандақ тәсир йәткүзди?

Мәктәп сайтида елан қилишқа мақалә тәйярлаш.

«Қазақстанниң тәсвирий сәнъитидики заманивий йөнилишләр» мавзуси бойичә синипдашлар билән презентация тәйярлаш.

Асхат Ахмедияровниң «Моминиң көзи» инсталляцияси 32 сферидин (бөлүм, саһадин) қурулған вә бириктүрүлгән икки қазан түридә, умумән һалқа буюмини тәшикил қилиду. «Моминиң көзи» өзиниң қиз нәври-лиригә қалдурған «мома мираси» дегәнни билдүриду.

А. Ахмедияров «Моминиң көзи»

Азиядә аяллар җамаити генетикилиқ қазанда пиширилгән әнъәнивий таамларниң рецептлирини анилири билән момилиридин мирас қилип алған. Рәссам икки қазанни бириктүрүп, уни толуқ көләмдә елинған мончақ һалқиға охшатти. Оттура Азиядә аяллар қизлири билән нәврилиригә хатирә нәрсиләрни, буюмларни қалдуриду.

Мирасқа үзүк, һалқа, зебу-зенәт буюмлири, яғлиқ, мончақлар қалдурулуши мүмкин. Мундақ соғини алғучи уни өмүр бойи баһалиқ тумардәк сақлайду.

Есил ташлар – үнчә билән маҗандин ясалған мончақлар, бүгүнки күндиму аммивий қоллиништа.

1. Бүгүнки күндә сәнъәтниң қандақ йөнилишлири силәргә тонуш?

2. Қайси рәссамниң иҗадийити силәргә алаһидә қизиқарлиқ болуп көрүниду?

3. Бүгүнки күндики рәссам әмгәклириниң көчүрмилирини қарап чиқиш. Бәдиий сәнъәтниң йөнилишлириниң қандақту бир түригә ятидиғанлиғини билдүридиған стильлиқ алаһидиликлирини көрситиш.

§ 3. ҚАЗАҚСТАННИҢ ЗАМАНИВИЙ РӘССАМЛИРИ

Н. Әбишев «Чарин чатқаллиғи»

А. Дүзелханов «Қәмбәр батур»

Н. Килибаев «7 ғәзнә»

Н. Бажиров
«Күтүш»

Т. Батанов «Ой»

А. Әбжанова
«Алтун Бурабай»

1. Қазақстанлиқ рәссамларниң ишлирини қараштуруш. Қазақ хәлқиниң турмушини, тәбиитини, мәдәнийити билән тарихини тәсвирләйдиған нәрсиләрни аташ.
2. Сәнъәт әсәрлири қандақ йөнилиштә орунланған?
3. Ишларға селиштурма тәриплимә бериш.
4. Қандақ ойлайсиләр, Қазақстанниң заманивий рәссамлириниң иҗадийитигә немиләр илһам бериду?

Заманивий
Заманауи
Современный
Modern

Қазақстан Җумһурийитиниң Мустәқиллиги елан қилинғандин кейин көплигән рәссамлар иҗадийитигә башқичә көзқараштa болуп, йеңи йолларни издәштүрүшкә башлиди. Қазақстанниң заманивий тәсвирий сәнъити үч йол билән тәрәққий етишкә башлиди: символикилиқ, нәзәрийивий йөнилиш вә реализм. Заманивий Қазақстан сәнъитидә стереотиплардин баш тартип, иҗадий издинип, йеңи дәвир мәсилилирини һәрхил йоллар билән йешидиған чүшәнчә, стильларниң көпләп болуши тегиш.

Бүгүнки күндә у жанр, стилистика, иҗадий йөнилишләр вә шәхсий интилишларниң һәрхиллиғи билән өзигә диққәт ағдуруп, тирик адәм қияпәтлирини, әтрапни һәқиқий түрлүк рәңләр билән берип, қандақту бир көркәм мәсилиләрни йешиш үчүн өзиниң тәсвирләш йолини тапқан.

Қазақстанниң тәсвирий сәнъити миллий вә дуния мәдәнийитидә өз орнини тапқан. Заманивий Қазақстан рәссамлири дуния йүзигә тонулди вә һөрмәткә егә болди. Уларниң сүрәтлири көплигән әлләрниң мәмликәтлик галереялириниң экспозициялири билән фондлириға кирди. Улар иш елип бериш билән бир қатарда, өзлириниң йеңи йөнилишлириниму ойлап тапмақта.

Ағимсали Дүзелханов тарихий шәхсләрниң һәқиқий қияпитини тәсвирләйду. Униң «Томирис», «Сақлар», «Оғузхан», «Абылай хан», «Әбилхәйир хан» вә ш. о. әсәрлири миллий сәнъәтниң тәрәққий етишигә көп һәссисини қошти. Рәссам очуқ рәңлик иҗадий стили билән пәриқлиниду. Хан, бийларниң тәсвирини салған чағда у һәрбир қәһриманиниң роһий дуниясини көрситишкә тиришқан. Өткән дәвир қәһриманлириға беғишланған һәйкәлләр, рәссамниң йемишлик әмгиги билән чевәрлигиниң нәтиҗиси болуп һесаплиниду.

«Томирис»

Бақытнур Бүрдесбеков – қазақстанлиқ заманивий рәссам. Алмута вилайитидә туғулған. Н. В. Гоголь намидики Алмута бәдиий сүрәт училищесини, В. И. Мухина намидики Ленинград жуқури бәдиий сәнъәтһүнәркәсиплик училищесини тамамлиған. Қазақстан Рәссамлар иттипақиниң әзаси. Жумһурийәтлик вә хәлиқаралиқ көргәзмиләрниң қатнашқучиси, АҚШ-та өткән «Арт-Экспо 2011» хәлиқаралиқ көрүгиниң лауреати. Көплигән регионлуқ, жумһурийәтлик вә хәлиқаралиқ көргәзмиләрниң муәллипи.

Өзиниң «Һалқилиқ қиз» намлиқ әсиридә рәссам қазақ қизиниң гөзәллигигә зоқлинип, «дала мадоннисиниң» хиял қияпитини ясиди. Униң сирға толған көзқаришини, мөмүнлиги билән назуклиғини рәссам һәрхил рәңләр билән ялтиритишни пайдилинип, түс билән йоруқ арқилиқ йәткүзгән. Яш қизниң әнъәнивий зәргарлиқ буюмлири көзниң йеғини йәп, умумий тәсвирини әҗайип пәриқләндүриду. Муәллип абстрактлиқ усулларни пайдилинип, яш қизниң көзигә алаһидә мәна бериду. Рәссам соғ вә иссиқ түсләрни уйғунлаштуруп, әҗайип бир гармониягә қол йәткүзгән. Рәссам қиз яшлиғини, гөзәллигини алаһидә көрситип келип, уни илһам билән баянлайду.

«Һалқилиқ қиз»

«Сәукеле»

Амандос Ақанаевниң бәдиий әсәрлири мурәккәп композициялик, қайғулуқ психологизмға толған. «Мәрсийә» сүритидә муңлуқ ана тәсвирлиниду. «Ота» әсәридә адәм һаятини сақлап қалған хирургниң қияпитини йәткүзәлиди. Рәссамниң «Тәшвишлик дуния» вә ш. о. әсәрлиридә хәлиқниң дәртһәсрити, муңи, течлиқ һаят тоғрилиқ армини тәсвирләнгән.

Амандос Ақанаевниң «Сәукеле», «Қонуш» намлиқ авангардлиқ ишлирида чоңқур философиялик ой берилгән.

Йеңи әвлат рәссамлири өткән әвлатларниң издинишлирини давамлаштурмақта: Г. Мадановниң «Өчмәйдиған йоруқ», К. Хайруллинниң «Шамал жиғиси», А. Бапишевниң «Төрт пәйғәмбир», А. Казгуловниң «Дала мадонниси» вә ш. о. Бу әсәрләр аләмни чүшинишниң өзичә бир йолини көрситиду.

Заманивий тәсвирий сәнъәт хәлиқниң қияпити, хәлиқ тарихи тоғрилиқ көзқаришини чоңқурлитип, заманивий һадисиләрни ойидин өткүзүшкә тиришмақта. Манат Қаспақовниң «Чоң апәт» вә Бақыт Мырзахметовниң «Мусадирә қилиш» әсәрлири хәлиқниң бешидин өткүзгән еғир пәйтлирини тәсвирләйду.

Заманивий рәссамларға иҗадий издиниш, әркинлик, ой қурушта җүръәтлик хас. Еркин Мергеновниң иҗадийити аң-сәвийә билән турмуш арисидики қариму-қаршилиқни йешишниң өзичә шәкли билән пәриқлиниду. Униңға униң «ХХ әсир», «Сада», «Иккиси» вә ш. о. әсәрлири мисал болалайду.

Адәм билән тулпарниң йошурун күч-қувити һәйкәлтараш Нурлан Далбаевниң «Атлиқлар» намлиқ ишида композициялик йешим арқилиқ берилгән.

Түрлүк әхбаратлардин пайдилинип, қазақстанлиқ заманивий рәссамлириниң иҗадийити билән өзлүгидин тонушуш (таллаш бойичә).

1. Улар қандақ жанр, йөнилишләрдә ишләйду?
2. Қандақ материалларни пайдилиниду?
3. Ишни орунлаш техникисини тәриплəш.
4. Ишларниң селиштурма баһасини өткүзүш. Уларниң охшашлиқ бәлгүлири билән пәриқлирини көрситиш.

1. Һәрхил рәңлик қаттиқ қәғәздә Қазақстанни яки қазақ хәлқиниң турмушини тәсвирләйдиған шәкилләрниң асасий рәңлик сизмисини сизип, эскиз бойичә қийип елиш.
2. Қийип елинған һәрхил рәңдики шәкилләрдин абстрактлиқ (тик вә янту) композицияләрни орунлаш. Бу шәкилләрдин қанчә композиция түзүшкә болиду?
3. Орунланған ишни қазақстанлиқ рәссамларниң әсәрлири билән селиштуруш.

Қошумчә әдәбиятлар билән интернет мәнбәлиридин пайдилинип, өзәңларға яқидиған рәссам һәққидә презентация тәйярлаңлар.

«Мустәқил Қазақстанниң тәсвирий сәнъити» мавзусиға әсәр йезиш.

Қазақстанниң заманивий рәссамлири тоғрилиқ компьютерлик презентация тәйярлаш.

Қазақстан жумһурийитиниң Дөләтлик сәнъәт мирасгаһи – әң чоң мирасгаһларниң бири. Бу йәрдә бебаһа сәнъәт мираслири топланған.

Сәнъәт мирасгаһида 12 зал бар. Уларниң алтисидә май бояқ әсәрлири топланған. Бәдиий сүрәт маһири Ә. Қастеевниң сүрәтлири айрим залға қоюлған.

Ә. Қастеев намидики дөләтлик сәнъәт мирасгаһи

Мирасгаһ экспозициясидә ғарташқа йезилған петроглиф-нәқишләр, қол һүнәрвәнчилиги сәнъити, монументлиқ вә ушшақ пластика үлгилири – палеолит, бронза вә илгәрки төмүр дәври ядикарлиқлири қоюлған вә улар Қазақстанниң қедимий сәнъәт залини ачиду. Зал экспозицияси шуниң билән биллә миллий мемарчилиқ билән тонуштуриду.

Ә. Қастеев намидики дөләтлик сәнъәт мирасгаһиниң зиярәт зали

Бу йәрдә әсирлик мемарчилиқ сәнъити ядикарлиқлириниң гөзәл үлгилири қоюлған.

Қазақ миллий әмәлий сәнъәт әсәрлири қатарида шундақла зәргәрлик буюмлар топлими, яғачқа вә сүйәккә бәдиий нәқиш селинған, оюлған буюмлар бар.

Мирасгаһ экспозициясидә умумән 20 миңдин ошуқ заманивий вә қедимий әмәлий сәнъәтниң әсли нусхилири, чәт әллик вә қазақстанлиқ рәссамларниң май бояқ әмгәклири топланған.

Мирасгаһта төвәндики рәссамларниң әсәрлири қоюлған: А. Исмайилов, А. Черкасский, Қ. Телжанов, А. Ғалымбаева, Х. Наурызбаев, Н. Нурмухаммедов, Г. Исмайилова, С. Романов, Е. Сидоркин, С. Айтбаев, Е. Мергенов в. б.

Дунияйүзигә даңлиқ болған қедимий галерееялир: Вашингтондики миллий сәнъәт галереяси, Лондондики миллий галерия, Берлиндики миллий галерея, Дрезден сүрәт галереяси, Лувр (Париж), Брера (Милан) сүрәт галереяси, Мәмликәтлик Третьяков галереяси (Москва), Эрмитаж вә Рус мирасгаһи (Санкт-Петербург) в. б.

1. Қазақстанлиқ рәссамлар һәққидә йеңи немиләрни билдиңлар?
2. Қандақ тапшурмини орунлаш җәриянида қийинчилиқ пәйда болди? Немә сәвәптин?
3. Қайси рәссамниң иҗадийити қизиқарлиқ болуп көрүнди?
4. Заманивий тәсвирий сәнъәтниң алаһидиликлири немидә?
5. Заманивий рәссамларниң иҗадийитидә қандақ сюжет бесим келиду?
6. Уларниң әсәрлиридә миллий роһ қандақ көрүниду?
7. Рәссамларниң өз әсәрлирини яритишқа немә түрткә болиду дәп ойлайсиләр?

§ 4. СӘНЪӘТТИКИ ЗАМАНИВИЙ СТИЛЬ ЙӨНИЛИШЛИРИНИ ТӘТҚИҚ ҚИЛИШ АСАСИДИКИ ТӘҖРИБИЛИК ИШ (2D ЯКИ 3D ФОРМАТТА)

Һәрхил әхбарат қураллирини қоллиниш арқилиқ, өз иҗадийитидә инсталляция усуллирини қоллинидиған заманивий рәссамларниң иҗадийити билән тонушуш. Заманивий җәмийәттики проблемиларни көрситиш арқилиқ, инсталляцияниң ярдими билән аддий нәрсиләр қандақларчә йеңи символлиқ функцияләргә егә болидиғанлиғини муһакимә қилиңлар.

1. Өз әмгәклириңларда қараштурғуңлар келидиған мәсилини ениқлаш. Тонулған әсәр муәллиплириниң әмгәклиригә асаслинип, таллап елинған ишниң эскизини орунлаш.

2. Топларда айрим идеяләрни муһакимә қилиш, инсталляция эскизлирини жиғип, асаслап вә орунлаш үчүн әң утуқлуқ нусхини таллап елиш.

3. Объектни ясаш бойичә хизмәт түрлирини уюштуруш, иш давамида тавакәлчиликләргә йол бериш арқилиқ, материаллар билән орунлаш усуллирини таллаш.

4. Илгири өзләштүргән билимиңлар билән маһаритиңларға асаслинип, материаллар билән һәрхил техникиларни арилаштуруп, тәҗрибә ясаш арқилиқ ишни орунлаш.

5. Орунланған ишни көргәзмигә қоюп, таллап алған мәсилиниң муһимлиғи билән өз иҗадий идеялириниң визуаллиқ йәткүзүлүшини таллаш.

6. Орунланған ишни толуқтуруш вә тәрәққий әткүзүш бойичә тәклипләрни ейтиш. Орунланған ишқа қисқичә тәпсилат йезип яки башқа топ ишиға бағлиқ пикир ейтқкчи ролида сөз сөзләш.

7. Материаллар билән қуралларни бехәтәрлик техникиси вә шәхсий гигиена қаидилирини сақлиған һалда қоллиниш.

Заманивий сәнъәт йеңи еқим вәкиллириниң әсәрлири тоғрилиқ хуласилигүчи презентация, көргәзмә яки видеоролик тәйярлаш.

Әмгәкләрни тонуштуруш вә көргәзмә уюштуруш.

1. Мәзкүр саһани баһалаш давамида ясалған әң илғар дегән әсәрләрни таллавелиш.

2. Орунланған әмгәкләрни тонуштуруш үчүн иш-һәрикәт түрлирини ойлаштуруш (орнитиш, бәкитиш, бириктүрүш, рәсмийләштүрүш).

3. Иҗадий ишларни көргәзмигә тәйярлаш.

4. Ишни тонуштуруш шәклини таллаш.

5. Ишларни тонуштуруш үчүн мәйданни, қурал-җабдуқларни таллаш.

6. Мәзкүр әсәрни ясашқа түрткә болған сәвәпләрни аташ.

7. Иш җәриянида пайдилинилған қурал-үскүниләрни, материалларни аташ.

8. Таллап алған нәрсиниң артуқчилиғи билән камчилиғини аташ.

9. Орунланған әсәрни өзлүгидин баһалаш.

10. Әмгәккә пикир-тәклип йезиш.

11. Әмгәкни көпчиликкә тонуштуруш.

БЕЗӘК-ӘМӘЛИЙ СӘНЪӘТ

§ 5. БӘДИИЙ НӘҚИШ СЕЛИШ (БАТИК, ГЖЕЛЬ, ХОХЛОМА). БӘДИИЙ НӘҚИШ ТҮРЛИРИ. НӘҚИШ СЕЛИШ УСУЛЛИРИ БИЛӘН ТЕХНИКИСИ. МАТЕРИАЛЛАР БИЛӘН ҚУРАЛЛАР

1. Әмәлий сәнъәт буюмлирини қараштуруш.
2. Бу әмгәкләрниң алаһидилиги немидә?

Нәқиш
Өрнек
Роспись
Painting

Бәдиий сүрәт селиш – қандақту бир бош бәтни бояқ билән вә май қәләм билән безәш сәнъити. Әмәлий сәнъәт қол һүнәрвәнчилигиниң һәрхил түрлири бар.

Бәдиий сүрәт селишниң асасий түрлири

Қазақстанниң қедимий устилириниң қача-қомучларға салған сүрәтлири. Миллий нәқишләр билән яғачтин ясалған қача-қомучларни безәш Қазақстанда XX әсирдә пәйда болиду. Рәссамлар сүрәт селишқа һәрхил мәдәнийәтниң өзара охшашлиқлирини елиш арқилиқ, қазақниң оюш мотивлирини пайдиланған.

Ойма-нәқиш рәңлириниң бирхил болуши муһим – улар бәлгүлүк бир рәт билән орунлиниши тегиш. Композициягә бағлиқ фон рәңги билән сүрәт таллап елиниду. Қазақ устилири үчүн рәң таллашниң символикилиқ мәнаси бар: көк рәң – асманни; қизил рәң – күнни, отни; сериқ рәң – билим билән даналиқни, сеғиниш, муңни; қара рәң – йәрни; йешил рәң – яшлиқ, дәвир, баһарни тәсвирләйду. Қазақстанда оюлған нәқишләр билән безәлгән дәсләпки комзәк буюмлири б. э. V миңжиллиқта, неолит дәвридә, Қазақстанниң җәнубий өлкилириниң шәһәрлиридә пәйда болған. Комзәк буюмлирини ясаш сәнъити кәң таралған, буюм ойма-нәқишләр билән безилип, көпләп чиқирилған.

Комзәк буюмлириниң көпчилиги қара бояқлар билән боялған, шуниң үчүн ойма-нәқишләр сизиқлириниң контури бөләкчә пәриқлинип туриду. Алаһидиликлириниң бири оймиларниң үзлүксиз болушидур. Лайдин ясалған буюмларға нәқиш селинип, йешил рәңгә боялған вә безәшкә глазурь пайдилинилған. Мошу пәйттә ойма-нәқиш түрлири өзгириду, көләмлик нәқишләр, чекитләр билән толуқтурулған үчбулуңлуқлар қалиду. Униң орниға қиңғир вә тоғра сизиқлар пат-пат қоллинилиду. Шуниң билән биллә, қол билән чаплаш, басма тамға вә башқа усуллар арқилиқ безәйду. Бу усул «торлуқ чәмбәр» яки «дүгләк чивиқ» түридә болиду.

Керамикидин XIV–XV ә. ә. көп рәңләр билән нәқишләнгән, үз тәрипи чоңқур қача-қомуч ясалған. Нәқиш сизиқлири – ениқ, рәңлири – очуқ. Асасий сүрәтни очуқ көрситиш үчүн қаримуқарши рәңләр яки геометриялик нәқишләр қоллинилған. Буюмниң бети йоруқ тәрипи бойичә бөлүнгән, униңда күнниң шолиси тәсвирләнгән яки геометриялик нәқишләр селинған.

Қедимий устилар буюмниң бетини түгәл ойма-нәқишлири билән безәшкә тиришқан. Асасий сүрәт арисидики бошлуқларни чекитләр, үзүк сизиқлар, әгир сизиқлар билән толуқтурған.

Қазақстанниң қедимий устилириниң қача-қомучларға салған сүрәтлири

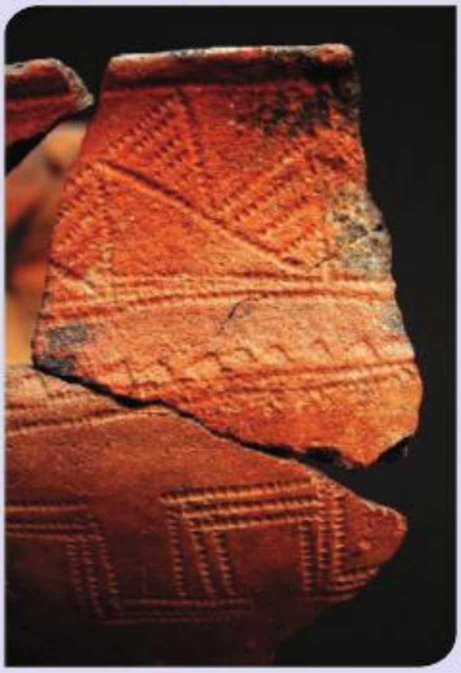

Һәрбир дәвир рәссамлири сәнъәткә өзгичә вә башқа учрашмайдиған – өз буюмлирини киргүзди. Мустәқиллик алғандин бери Қазақстанда әмәлий сәнъәт әвлатниң үзлүксиз бағлиниши билән чоң иҗадий мүмкинчиликләрни көрситип, өз тәрәққиятиниң йеңи басқучлириға йәтти. Яш муәллипләрниң әмгәклири елимиздики мирасгаһлар билән галереяләрдә, йәни чәт әлләрдә мунасип орунларни егилиди.

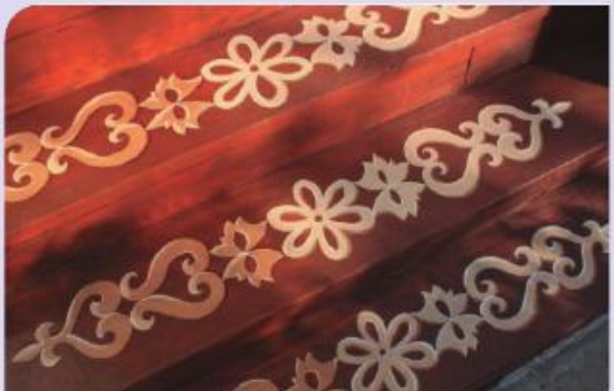

Батик – рәхткә сүрәт селиш сәнъити. Батикниң бирнәччә түри болиду: салқин, иссиқ, «кракле» тәсири, «бәдиий басма нәқиш бесиш», әркин бәдиий сүрәт, түгүнлүк батик.

Әркин бәдиий сүрәттин башқа барлиқ мошу усулларниң асасида, запас сақлаш қаидиси туриду. Запас сақлаш җәриянида рәхтниң бояшқа кәлмәйдиған йәрлири боякниң тарилип, йейилип кетишини чәкләйдиған мәхсус арилашма билән йепилиду. У рәхткә сиңидудә, униң айрим йәрлирини бояқ тәсиридин қоғдайду. Әмгәкни орунлаш үчүн пәқәт анилин бояқлири ярайду, сәвәви бояқниң башқа түрлири рәхтни қорувстиду.

Батик

Салқин батик. Бу усул запасни туюқланған шола түридә чүширип, шуниң асасида бояқ билән бәдиий сүрәт селишни мәхсәт қилиду.

Иссиқ батик. Еритилған сүрәт контури чүширилиду яки рәхтниң бөлүнгән йәрлирини япиду.

Рәхткә әркин бәдиий сүрәт селиш. Дәсләпки сүрәт бояқ билән селиниду, запас пәқәт ахирқи пәдәзләш җәриянида қоллинилиду.

«Кракле» тәсири. Иш иссиқ батик асасида бирнәччә қәвәт бояқ арқилиқ орунлиниду. Шундақла иш ахирида, запас музлиғандин кейин, иш җайидин елинип, аста миҗилиду. Ишниң алди тәрипигә бояқ йепилиду. Бираз вақит қуритилип, запаста сақлайдиған тәркип иссиқ дәзмалниң ярдими билән елиниду.

«Бәдиий басма нәқиш селиш» техникисида рәхткә бәдиий сүрәт селиш давамида алдинала тәйярланған яғач қелипқа қоюқ бояқни яқидудә, қошумчә бесип чүшириду, йәни сүрәтни рәхткә «киргүзиду».

Түгүнлүк батик алдинқи усуллардин пәриқлиниду. Рәхт хилму-хил усуллар билән пүклиниду, бирнәччә йәрдин бағлиниду. Яки жип билән тикилиду, шуниңдин кейин бояқ билән боюлиду.

Хохлома – яғачқа селинған чирайлиқ нәқиш. Әнъәнивий хохлома нәқиши – өсүмлүк, бөлҗүргән вә башқиму йәлйемиш; қушлар, белиқлар в. б. тәсвирлири пат-пат учришиду.

Хохлома нәқишиниң асасий алаһидилиги: рәссам нәқишләрниң көрүнүшини алдин-ала нәқ салмайду. Һәтта инчикә үзүк сизиқни тәләп қилидиған ушшақ бөлчәклири қериндаш билән сизилмай, бирдин юмшақ мой қәләм билән селиниду.

Яғач қача.
Хохлома сәнъити

Хохлома бәдиий сүрити бирнәччә элементлардин тәркип тапқан:

– «кичиккинә көкүйүн» – пәлкүч учи билән жуқуридин төвәнгә йеник һәрикәт қилиш арқилиқ орунлиниду;

– «бир тал чөп» – бояқни бираз бир қелипта арилаштуруп чүшириш;

– «тамчилар» – пәлкүчни қәғәзгә бесиш арқилиқ селиниду;

– «қилчиқлар» – бирхил қелинлиқтики топланған туташ сизиқлар;

– «бөдрә» – элемент оттурисида сәл салмақ селинип орунлиниду;

– «шох путақ» – һәрхил аддий симметриялик орунлашқан элементлардин – «кичиккинә көкүйүн», «бир тал чөп», «тамча», «қилчиқлар» вә «бурмилар» тәркип тапқан;

– «йәл-йемишләр» – бөлҗүргән, қариқат, башқиму йәл-йемишлар пәлкүч билән селиниду. Қуруған бояқ үстидә йемишләр сериқ бояқ билән тәсвирлиниду. Бәдиий сүрәт селишқандақту бир бош бәтни бояқ билән вә май қәләм билән безәш сәнъити. Гөзәллик – қол һүнәрвәнчилигиниң һәрхил турлири бар.

Хохлома москвалиқ талантлиқ икона язғучи устиниң арқисида пәйда болди дегән ривайәт бар. У падишаға хизмәт қилған, падиша болса, униңдин соға-мукапатлирини айимиған. Бирақ уста әркинликни кинәп, йошурун түрдә орманға қечип кәткән. Шу йәрдә турақлашқан уста әнди хәлиққә хизмәт қилишни ойлайду, өз әсәрлиридә рус хәлқиниң һаяти билән ана жутиниң гөзәллигини әкис әттүрүшни халайду. Шуниң нәтижисидә безәк гүлләр вә инчикә путақлири билән безәлгән дәсләпки хохлома қача-қомучлири пәйда болиду.

Өсүмлүклүк ойма

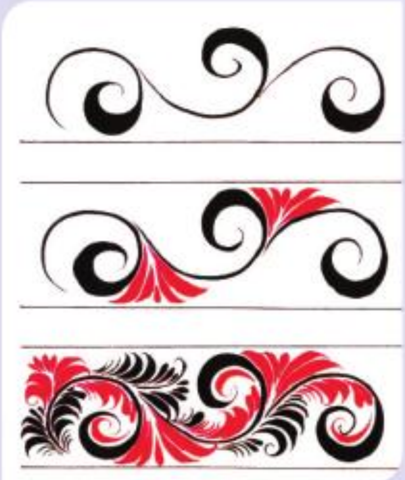

«Чөп» нәқиши

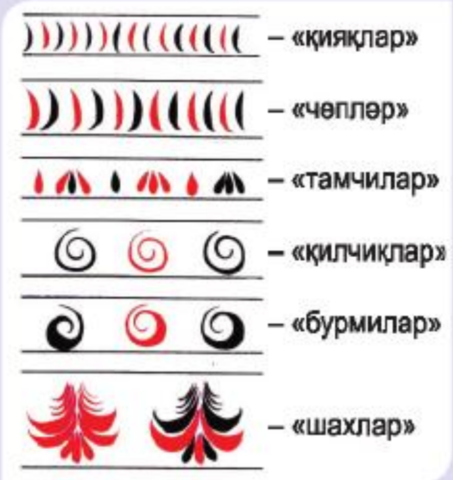

Гжель – керамика, фарфор, керамикилиқ буюмларни безәлләндүрүш.

Гжель – Гжелка дәрияси бойидики кона йеза. Турушлуқ җайниң нами «жгель», «жечь» яки «обжечь», йәни «өртәш», «көйдүрүш» дегән сөздин келип чиққан. Гжельда лайниң түрлүк хиллири XVII әсирниң оттурисидин башлап ишләп чиқиришқа башлиған.

Дәсләп бу кәсип әндила тәрәққий етишкә башлиған чағда гжель түрлүк рәңдә болған. Қача-қомуч, адәмләр билән һайванатлар һәйкили очуқ: йешил, сериқ, қизил бояқлар билән бойилатти.

Фарфор тәхсиси.
Гжель

Сизиқлар билән чекитләр

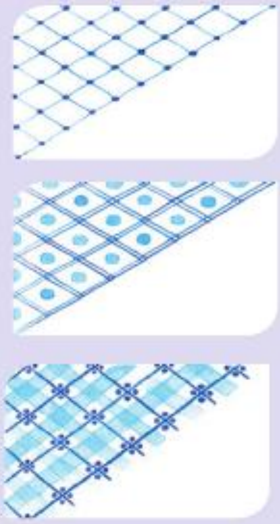

Гүл

Тасмилар

Иш җәриянида қолниң дурус орунлаштурулуши

1-нусха

2-нусха

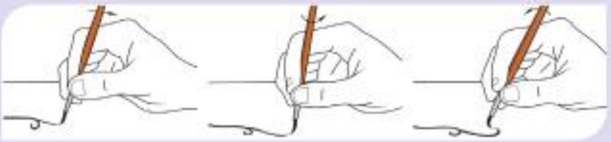

3-нусха

1. «Бәдиий нәқиш түрлири» фотоальбомини ясаш.
2. «Әгәр қол һүнәрвәнчилиги йоқилип кәтсә?» мавзусиға мулаһизә мәтинини йезиш.

Қазақстанниң қол һүнәрвәнчилиги сәнъитиниң хәлиқ устилири һәққидә қошумчә материал жиғиш. Презентация ясаш.

1. Түрлүк әхбарат мәнбәлирини пайдилинип, заманивий рәссамлар билән қол һүнәрвәнчилиги устилириниң иҗадийити билән тонушуш.
2. Бәдиий сүрәт сизишниң май бояқтин айримчилиғи немидә?
3. Җәдвални толтириш.

	Батик	Гжель	Хохлома
Материали			
Рәңги			
Сюжети			
Алаһидиликлири			

1. Заманивий әмәлий сәнъәт рәссаминиң хәлиқ устисидин айримчилиғи немидә?
2. «Сәнъәт әсәри өзи ясалған материал тили билән сөзләйду» дегән ибарини қандақ чүшинисиләр? Уни мисал билән көрситиш.
3. Рәссам әмәлий сәнъәт әсәрлиридә өз ойи билән сезимини йәткүзүш үчүн қандақ бәдиий тәсвир қураллирини қоллиниду?
4. Ойма-нәқишниң алаһидиликлири билән бағлинишлиқ урпи-адәтләр һәққидә немә ейталайсиләр?
5. Қедимий ойма-нәқиш үлгилирини таллаш, уларниң сүрәтлирини селиш.

§ 6. БУЮМ ЭСКИЗИНИ ЯСАШ. МАТЕРИАЛЛАР БИЛӘН ҚУРАЛ-ҮСКҮНИЛӘРНИ ТӘЙЯРЛАШ

Сүрәтләрни қарап чиқип, уларниң бәдиий нәқишниң қандақ түригә беғишланғанлиғини ениқлаш.

Эскиз
Эскиз
Sketch

Һәрбир рәссам ишни башлаш алдида адәттә өзиниң келәчәк әсәриниң эскизини қериндаш билән сизип алиду. Эскиз рәссамниң ойини чүшинишкә ярдәмлишиду. Униң масштабини көз мөлчәри билән пәмләп, келәчәк буюмниң пропорциясини сақлаш арқилиқ, қоли билән сизиду.

1. Бәдиий нәқишниң бир түрини өзлүгидин таллап, буюмниң эскизини ясаш.
2. Иш-һәрикәт басқучлирини ениқлаш арқилиқ, технологиялик карта қуруш.

Бәдиий нәқишниң бәзибир элементлирини селип үгиниш. Қәғәздә һәрхил нәқиш элементлириниң үлгилирини орунлаш.

Иҗадий ишқа беғишланған эскиз үлгилири

1. Тапшурмини орунлаш җәриянида қандақ қийинчилиқлар учрашти?
2. Иш яхширақ чиқиш үчүн немини өзгәртишкә болидиғанлиғини ойлаштуруш.
3. Дәристә алған билимиңлар һаятта керәк боламду?

§ 7. БӘДИИЙ НӘҚИШ СЕЛИШ. БЕЗӘШ. РӘСМИЙЛӘШТҮРҮШ

Тәйяр буюмға бәдиий нәқиш селиш, бәзәш (таллавелиш бойичә).

Әмәлий ишниң алдида, нәқиш селиш җәриянида сақлинидиған бехәтәрлик техникиси қаидисини қайтилаш һаҗәт.

БТ

Салқин батик

1. Сүрәт эскизини А4 форматта қериндаш билән орунлаш. Уни рәхткә көчирип чүшириш.

2. Тәсвирини қара маркер билән айландууп сизиш. Сүрәт очуқ, ениқ, ушшақ бөлчәкләрсиз болуши керәк.

3. Буюмдики бәдиий сүрәт селинидиған орунни ениқлаш, у кәштә кәргүчкә селиниду яки чаплашма миқлар билән яғач тахтиға керилип бәкитилиду (миқ охшаш чаплашмиларни қолланған дурус, улар рәхткә зәхим кәлтүрмәйду). Эскизни рәхтниң астиға селиш, учлуқ әмәс юмшақ қериндаш билән сүрәтни рәхткә көчирип чүшириш. Пәйда болған тәсвирни су тамчилири билән бирләштүрүш, қуришини күтүш

4. Сүрәтни (дәсләп очуқ, кейин қара рәңгә) бояш.

5. Батикни толуғи билән қуритиш.

6. Буюмни декатирләш вә сүрәтләш.

Хохлома нәқиш

1. Буюмниң қизиқ шәклини ойлап тепиш вә уни мегә яки гүллүк чөп билән безәш.

2. Қәғәзни фон рәңлик – қара яки сағуч рәң билән текшиләп бояш.

3. Фон қуриғандин кейин бирхил инчикә сизиқ билән шах чүшириш. Андин кейин бир қелипта, шахниң икки тәрипигә мегә яки гүлләрни орунлаштуруш.

4. Шахқа йөгимәч чөпни, инчикә бәргигә тиркәш. Сүрәт рәңгини назарәт қилип туруш.

Гжель нәқиши

1. Қизиқарлиқ шәкилни (қута, ботулка) таллап елиңлар, униңға текши қилип пластилин чаплаңлар, қизиқарлиқ йепиштуруш бөлчәклирини қошуңлар вә су-эмульсиялик бояқ билән бояңлар.

2. Көк рәң билән шумигини, тутқучини қаплаш, буюмниң үсти билән астини бөләк бәлгүләш.

3. Юмшақ пәлкүчни пайдилинип, буюмға асасий нәқишни селишқа киришиш.

4. Гүлниң сүритини оттурисидин башлап селиш. Пәлкүчниң бир тәрипигә бояқни майлап елип, үсти-үстигә йеқип, толуқ гүлни селип чиқиш. Гүлни йопурмақлар билән, йөгимәч, чекитләр билән толуқтурушқа болиду.

Әйнәк буюмлириға нәқиш селиш

– Әйнәк буюмлирини тәйярлап, майсизландуруш.

1-нусха (акрил бояқлири билән)

- Буюмни пейзаж, нәқишләр билән безәш.
- Бәдиий сүрәтниң үстидин қоғдаш үчүн лак йеқиш, қуритиш.
- Буюмни безәш, бояш.

2-нусха (витраж бояқлири билән)

- Бир варақ қәғәзгә нәқ өлчәмдики эскизни селиш.
- Эскизни файлға селип, үстидин сүрәтниң сус тәсвирини сизиш.
- Сүрәтни бояп, қурутуш.
- Сүрәтни файлдин елип, майсизландурулған әйнәк буюмниң үстки қәвитини бесип тутуш.
- Буюмни қоғдаш үчүн лак билән бояп, қуритиш.
- Буюмни бәзәндүрүп, бояш.

Су асасидики акрил бояқлар оңай йеқилиду, чапсан қуриду, қуриғандин кейин суда еримайду. Акрил бояқлирини қолланғанда бояқни яққандин кейин пәлкүчни дәрру жуюп туруш керәк.

Ишларни тонуштуруш вә көргәзмә уюштуруш

1. Иҗадий ишларни көргәзмигә тәйярлаш.
2. Өз ишлириға изаһ йезиш.
3. Йәрмәнкә-көргәзмә намини ойлаштуруш вә рәсмийләштүрүш.
4. Хәвәрләндүрүш бериш вә тәклипнамиләрни тәйярлаш.
5. Буюмларни бир-биригә көләңгиси чүшмигидәк қилип орунлаштуруш йоллирини ойлаштуруш.

Әстә сақлаңлар: барлиқ ишлар йезилған болуши керәк (нами, әмгәк муәллипи, униң йеши, синипи, буюмниң баһаси). Йезиқлар бирхил, бир рәңдә, бир форматтики варақларда орунлиниши керәк.

Безәлгән буюмға қоюлидиған техникилиқ тәләпләр:

1. Бәдиий нәқиш селиш техникисиниң барлиқ тәләплиригә мунасип болуши керәк.
2. Чирайлиқ вә сәрәмҗан орунлиниши керәк.
3. Буюмниң рәңлик гаммиси орунлаштурулидиған җайниң рәңги билән мас болуши керәк.

1. Қандақ миллий кәсипләр һәққидә билдиңлар? Уларниң һәрқайсисиниң өзгичә алаһидилиги немидин билиниду?
2. Хәлиқ устилири сюжет, тәсвир, нәқишләрни қандақ алиду?
3. Миллий безәк сәнъитиниң қандақ буюмлирида гүл композициялири қоллинилиду?

§ 8. КИЙИМНИ ТҮРЛӘНДҮРҮШ (ТРАНСФОРМАЦИЯ) ВӘ ТИКИШ БУЮМЛИРИНИ БЕЗӘШ (КИЙИМ, АКСЕССУАРЛАР, БИЖУТЕРИЯ)

1. Фотосүрәтләрни караш. Уларда немә тәсвирләнгән?
2. Бу кийимләрдә қандақ охшашлиқ бар?
3. Уларни топларға жиғиш.

Өзгириш
Өзгеру, трансформация
Трансформация
Transformation

Трансформер затлар – сиртқи түрини яки хизмитини өзгәртидиған буюмлар.

Трансформер затлар қолайлиқ, көпфункционаллиқ. Һәрдайим йеңичә көрүнүшкә мүмкинчилик бериду.

Трансформациләш арқилиқ адәм өзиниң сиртқи көрүнүши һәрқандақ һаләтләргә лайиқ болуши үчүн кийимини йөткәшкә өйигә қайтип кәлмәйла, шу күни өз көрүнүшини өзгәртәләйду.

Трансформация усуллири:

- кийим қисимлирини яки элементлирини «созуш – қисқартиш»;
- кийим қисимлирини яки элементлирини «айриш – бириктүрүш»;
- кийим қисимлириниң өлчими, көләми вә шәклини «өзгәртиш – чаплаш»;
- кийим қисимлирини яки элементлирини «жиғиш – түзләш»;
- буюм көләминиң «кичиклитилиши – чоңайтилиши»;
- кийим қисимлирини яки элементлирини башқа қисимлар билән яки элементлар билән «алмаштуруш»;
- қисимларни «маслаштуруш – жиғиш»;
- кийим қисимлириниң яки элементлириниң «орнини алмаштуруш».

Дизайнерларниң ишлирини қарап чиқип, берилгән буюмларниң трансформациясини қандақ усуллар билән орунлашқа болидиғанлиғини ениқлаш.

Кона кийимләрни қайта йеңилаш трансформацияниң бир түри болуп һесаплиниду.

Фотосүрәтләрни қараш. Буюмларни безәш вә өзгәртиш усуллирини аташ.

Һәрбир өйдә қоллиништин қалған нәрсиләр тепилиду. Һаҗәтсиз, ярамсиз материалдин өз қоли билән һәрхил, чирайлиқ буюмларни ясашқа болиду. Мәсилән, кона джинсидин калтә иштан, бриджи, капри, фартук, юбка тикишкә болиду. Шундақла жуюнидиған бөлмә, тәрәтхана яки далан өйгә беғишланған кичик гиләмчә, ястуқ қаплирини тикишкә болиду.

Бирдәк көләмдә, квадрат шәкилдә қийиндиларни бир-бири билән қошуп, каривәт, диван япқучлири тикилиду.

Янчуқлири өй органайзерлири билән әҗайип ямақ ясашқа ярайду. Йәңлиридин көплигән түгмилири бар чирайлиқ сумка тикип, түрлүк рәңдики йепиштурма, кәштә, әйнәк зенәтләр вә ш. о. пайдилинишқа болиду. Мундақ сумка күндиликтики көрүнүшиңизни әҗайип толуқтуруп туридиған болиду.

Джинси қалдуқлиридин һәрхил аксессуарлар – биләйүзүк, чачқа қистуридиған буюмларни ясашқа болиду.

Мошундақ кона нәрсиләрни йеңилаш арқилиқ нәрсиләр өзгичә түргә кирип, сизгә йәнә узақ хизмәт қилиду.

Тикилгән буюмни өз қоли билән безәш – наһайити қизиқ иш. Әң аддий бир рәңлик буюмни сетип елип, һәрхил материал (өйдә бар материал) арқилиқ өзәңларниң алаһидә эксклюзивлиқ буюмиңларни ясашқа болиду.

Безәш, әң алди билән, кийимгә толуқ яки униң айрим элементлириға қайтиланмас нәпислик, кам учрайдиған назуклуқ, гөзәллик беришкә йөнәлгән.

Тикиш буюмлирини безәштики һәрхил элементлар:

- логотип;
- йепиштурулидиған яки тикилидиған аппликация;
- түрлүк рәңдики мончақ, бисер, стеклярус;
- һәртүрлүк түгмиләр;
- страза;
- һәрхил пайетка;
- фломастер, бояқ вә ш. о. арқилиқ ясалған элементлар;
- түрлүк рәңдики тасма, торлар;
- кәштә бесиш яки гөзәл машинилиқ тикишләр билән әмәлгә ашурушқа болиду.

Фотосурәтләрни қараш. Буюмларни безәш вә өзгәртиш усуллирини аташ.

1. Алдин-ала тәйярланған эскизни қоллинип (§ 6), һәрхил материаллардин қийма үлгә (қаттиқ қәғәз, тоқума, пленка вә ш. о.) ясаш.
2. Уларни һәрхил син беридиған материаллири вә фурнитура билән безәш.
3. Эскизни синипқа тонуштуруш.

1. Тикиш буюмини өзгәртиш (ихтияри бойичә).
2. Конини йеңилаш, өзгәртиш җәриянининң сүритини селиш.
3. Идеялирининң презентациясини тәйярлаш, өз топлирини таллаш.

1. Кийимни қандақ йеңилашқа болиду?
2. Трансформерлиқ затларнинң қолайлиқлиғи немидә?
3. Тикиш буюмлирини өзгәртишкә (трансформацияләшкә) бағлинишлиқ идеяләр пәйда болдиму?

§ 9. ИДЕЯЛӘР ОЙЛАШТУРУШ. ЭСКИЗ

1. Трансформер тикиш буюминиң моделини таллаш.
2. Таллап елинған буюмниң трансформацияләш эскизини иш дәптириңларға селиңлар.
3. Графикилиқ һөҗҗитини тәйярлаш (сизма, шәкил, лекало).
4. Буюм бөликлириниң яки қисимлириниң санини вә намлирини ениқлаш.
5. Буюмни трансформацияләшниң технологиялик ретини қуруш.

Кийимни барлиқ қисимлири, тикишлири билән элементлири очуқ көрситилидиған эскизини сизиштин башлиниду. Кийимниң эскизи тәйяр болғанда қандақ көрүнидиғанлиғини ениқ көз алдимизға кәлтүрүшкә мүмкинчилик бериду.

Идея
Идея
Idea

Трансформер кийимниң эскизи

Кийим эскизини селиш җәриянида униң функционаллиқ (техникилиқ) вә эстетикилиқ тәләпләргә лайиқ болушини әстә сақлаш керәк.

Буюм:
- чирайлиқ, мода еқимиға лайиқ;
- аддий конструкциялик;
- тәнгә жуқумлуқ вә адәмниң сиртқи көрүнүшигә лайиқ болуши;
- пишшиқ вә сапалиқ орунлиниши;
- экологиялик таза материаллардин ясилиши, пайдилиқ тәннәрқи болуши керәк.

Трансформер кийим тәйярлаш технологияси.
Яғлиқтин ясалған гәвдилик (топ)

1-нусха

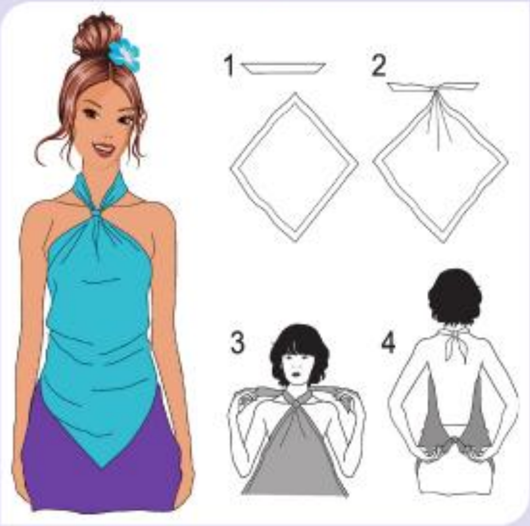

2-нусха

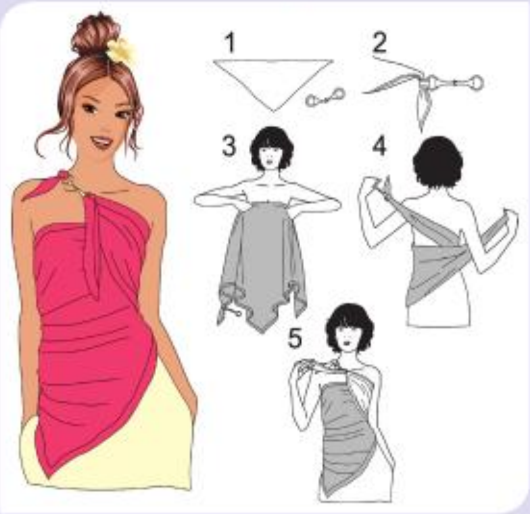

Яғлиқтин ясалған сумка

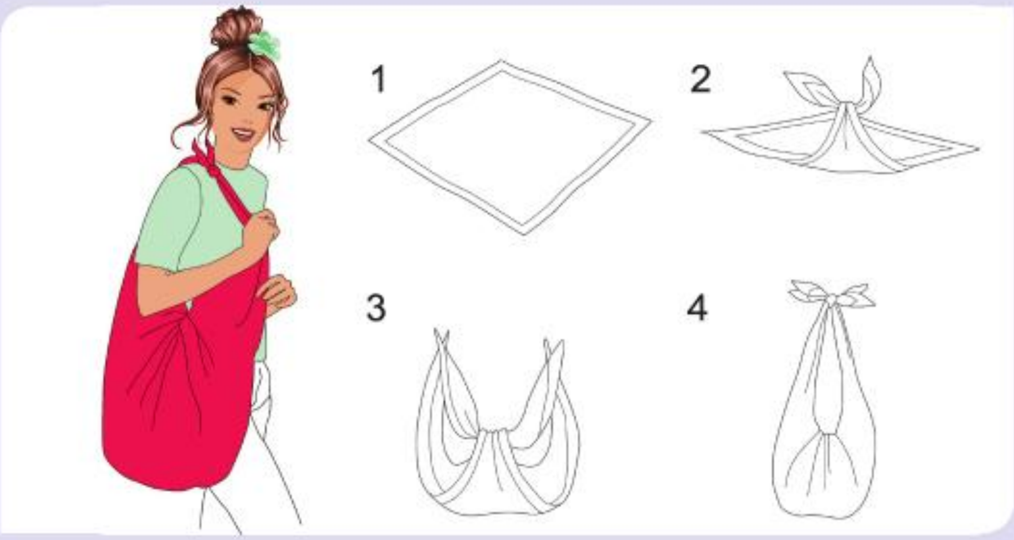

Kariza юбка-сарафани

Kariza – бир-бири билән қошулуп тикилгән икки йерим чәмбәр бәлбағ, һәр бәлбағниң өз радиуси болиду.

Бу трансформер Kariza дәп уни ойлап тапқан адәмниң исми билән аталған. У Теч океани араллирида болуп, униңдики очуқ рәңлик вә ипәк рәхттин тикилгән кийимләрниң түрлири билән илһамлинип, Каризани – көйнәк-юбка-парео-пончо вә ш. о. чиқиришқа башлиди.

Көйнәк һинд ипигидин тикилгән вә түрлиниш хусусийитидин башқа наһайити қизиқарлиқ шәриқ сүрәтлири билән пәриқлиниду.

Kariza юбка-сарафани. Шәкил макетини ясаш

Юбкиниң үстинки бөлигигә бәл оримиға униң йерим өлчимини қошқандики өлчими һесаплиниду. Мәсилән: әгәр бәл өлчими 70 см-ға тәң болса, у чағда юбкиниң үстинки бөлиги 0 + 35 = 105 см болиду. Униңдин кейин аддий чәмбәр – юбка түридә пичилиду. Бәлбеғи тәхминән 3 м. Буюм узунлуғи өз ихтияриға қарап. Буюмниң икки қошулған узунлуғиға бәл оримини (Бо) қошқандики рәхтниң көләми елиниду.

1. Бәл орими билән буюм узунлуғини өлчәш (Бо вә Бу).

2. А4 варақ қәғәзни елиш.

3. Уни икки пүкләш.

4. Икки пүкләнгән варақни диагональ бойи билән пүкләш.

5. Йәнә бир қетим диагональ бойи билән пүкләш.

6. Бәл оримини һесаплаш. Ба + 1/2 Ба.

7. Ба чекитидин Бу өлчәш.

8. Қийиш.

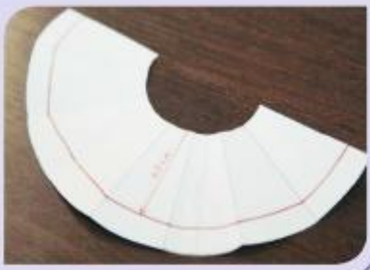

9. Үстинки юбка шәклини Бу 20–25 см-ға қисқартип (ихтияри бойичә) мошуниңға охшаш ясаш.

10. Рәхт көләмини һесаплаш.

11. Рәхтни таллаш: Үзи вә кәйни тәрәп рәңги билән қениқлиғи көп пәриқләнмәслиги керәк.

1. Трансформерлиқ кийим моделини таллаш. Таллап елинған буюм эскизини селиш.
2. Графикилиқ һөҗҗәт ясаш (сизма, шәкил вә ш. о.).
3. Буюмни трансформацияләшниң (өзгәртиш) технологиялик ретини түзүш.
4. Синипқа эскизни тонуштуруш.

1. Көрситилгән идеяләрниң қайсисини өз трансформер буюмлириңларда пайдиланған болар едиңлар?
2. Қандақ трансформер буюмларни бурундин билисиләр?

§ 10. МАТЕРИАЛЛАР БИЛӘН ҚУРАЛ-ҮСКҮНИЛӘРНИ ТӘЙЯРЛАШ

Буюм эскизини ясап болғандин кейин рәхтни дурус таллаш керәк. Көпинчә тәбиий материаллар таллиниду. Бирақ уларниң асасий камчилиғи – қаттиқ пүклинишидә. Пүклинишини азайтиш вә хусусийитини яхшилитиш үчүн тәбиий талчиқларға синтетикилиқ қошундиларни қошиду.

Буюмларни тикиш үчүн заманивий вә ишәшлик қурал-үскүниләр һаҗәт. Улар: тикиш машинилири, тоқуш қураллири, рәхт четини тоқушқа беғишланған оверлок, дәзмал селиш қурал-. жабдуқлири вә ш. о.

Заманивий тикиш машинилири мәхсус түгүн вә қураллар билән жабдуқланған, у тикинчи ишлирини йеникләштүриду.

Барлиқ тикинчилик машинилири аммибап вә мәхсус болуп бөлүниду. Улар үч айланма: қол машиниси.

SIRUBA HSP-6854
Өй турмушидики тикинчилик машиниси

JACK JK-5559W бир жиңнилик чөлнәклик санаәт тикинчилик машиниси

BROTHER NV-900
Кәштә бесиш машиниси

Тикинчилик машинилириниң түрлири

Өй турмушидики – күндилик һаятта һаҗәтликләргә пайдилинилиду, чоң көләмлик материал билән вә күндиликтә узақ вақит ишлитишкә беғишланмиған.

- Электр-механикилиқ
- Компьютерләштүрүлгән
- Кәштә бесишқа беғишланған
- Тоқуйдиған

Ишләп чиқириш – чоң тикинчилик карханилири билән фабрикиларда ишләп чиқириш мәхситидә қоллинилиду.

- Кийим тикишкә беғишланған
- Кәштә бесишқа беғишланған
- Мәхсус
  - Терә тикишкә беғишланған
  - Аяқ-кийим тикишкә беғишланған
  - Гиләм четини тоқуйдиған вә ш. о.

Машина тикиши
Машина тігісі
Машинная строчка
Sewing machine line

Бир жиңнилик чөлнәк машинилар

Түз тикиш

Долқунлуқ тикиш

Машинида орунланған түз сизиқ тикиши

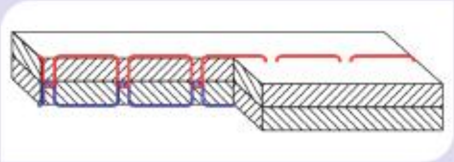

Машинидики тикишниң түзүлүши

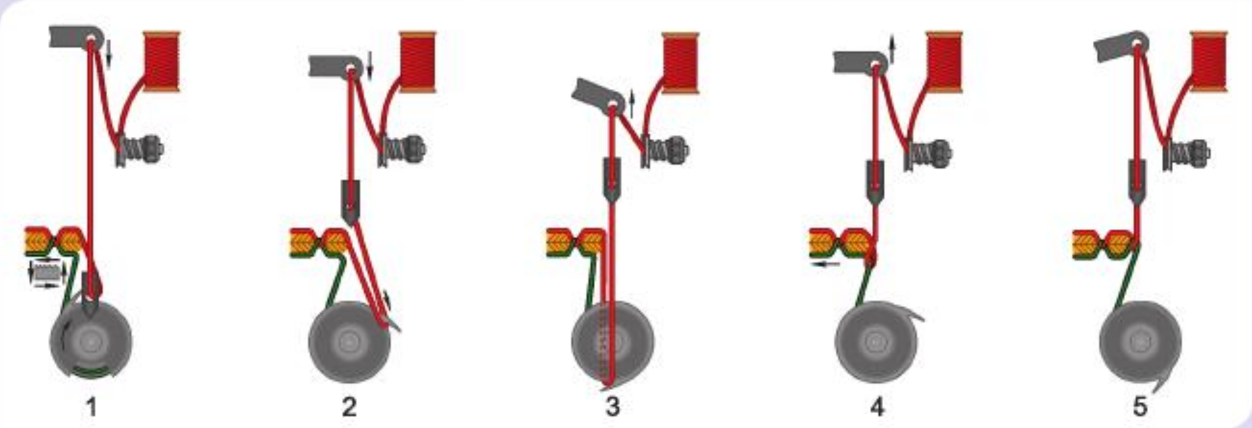

Жуқарқи вә төвәнки жипларниң күчинишиниң дурус рәтләнмәслиги билән машина тикишидә нуқсан пәйда қилиду.

Машина тикишидә учришидиған нуқсанлар

Дурус тикилгән машина тикиши

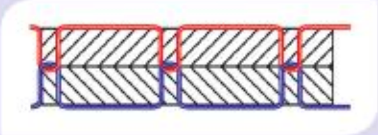

Үстүнки жипниң жиғилип қелиши

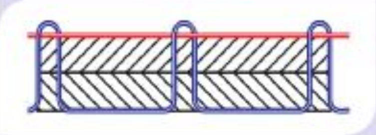

Астинқи жипниң жиғилип қелиши

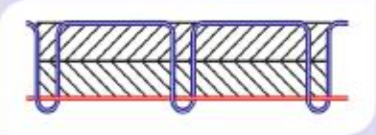

Зич тикиш

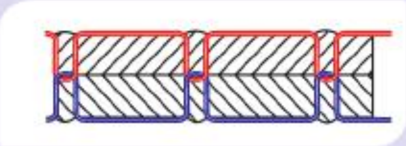

Бош тикиш

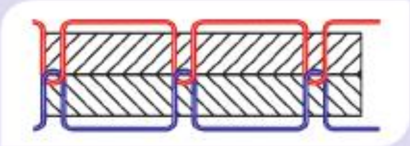

Нуқсани бар машина тикишлириниң үлгилирини қараш. Тикинчилик машинисиниң ишидики нуқсан түрини вә уни түзитиш усуллирини ениқлаш. Мәлуматларни кәштигә йезиш.

Тикинчилик машинисиниң ишидики нуқсанлар

№	Тикишниң графикилиқ тәсвири	Нуқсанлар	Түзитиш усуллири
1			
2			
3			
4			

Рәхт кесиндисигә тикиш жүргүзүш арқилиқ, жуқарқи жипниң күчинишини рәткә кәлтүрүш:

1. Рәхт кесиндисини икки пүкләп, тапан билән бастуруш.
2. Тикиш жүргүзүп көрүш.
3. Тикиш сапасини баһалаш.
4. Тикишниң немә сәвәптин жиғилип қелишини ениқлаш.
5. Нуқсанни түзитиш.
6. Ишлириниң нәтижиси бойичә хуласә йезиш.

Тикинчилик машинилириниң тикишлири билән операциялириниң тонуш түрлири

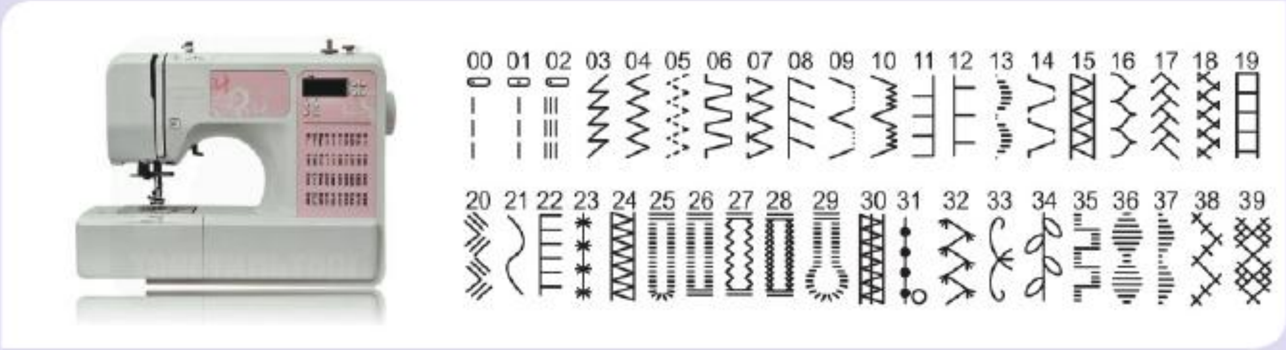

Тикинчилик машинисиниң сүритини қараш. Машина билән орунлинидиған тикишләр билән тонушуш. Машина тикишлириниң бу түрлирини қәйәрдә пайдилинишқа болиду?

Кийимни безәшкә беғишланған машина тикишлири дизайнерниң қолида һәрқандақ рәхтни тәкрарланмас сәнъәт әсиригә, кам учрайдиған нәрсигә айландурушқа мумкинчилик бериду. Безәк кийимиңизгә тәкрарланмас стиль берип, шәхсий өзгичиликлириңизгә нәзәр ағдуриду.

Кийимни безәш үчүн тикиш фурнитуриси (жиплар, түгмиләр, зәнҗирсиман япқуч, нәрсәбәлгү, дублерни, флизелин, илғучлар вә ш. о.) пичишкә беғишланған қурал-җабдуқлар (жиңнилар, қайча); безәш материаллири (тасма, изма, бағ, боқучлар, кәштә бесиш, кәштә бесишқа беғишланған (жиплар, бисер, стеклярус, терә вә ш. о.) қоллинилиду (қошумчиға қараңлар).

1. Безәш материаллири вә түрлүк фурнитурилар билән безәлгән кийим модельлирини қараш. Модельларни безәшниң қайси түри қоллинилғанлиғини ениқлаш.
2. Кийимгә беғишланған безәк эскизини ясаш. Безәшкә қандақ материалларни пайдилинишқа болидиғанлиғини ойлаштуруш.

1. Безәшниң қандақ усуллирини тәвсийә қилисиләр?
2. Бүгүнки күндә буюмларни һәрхил материаллар билән безәш зөрүрму? Немишкә?

§ 11. КИЙИМ ЖИҒИНДИСИНИ ҚУРУШ. БӨЛӘКЛИРИНИ ПИЧИШ. АЛАҺИДӘ БӨЛӘКЛӘРНИ ҚАЙТА ИШЛӘШ. БӨЛӘКЛӘРНИ БИРИКТҮРҮШ ВӘ БУЮМНИ ТИКИШ. БУЮМНИ БЕЗӘШ

Жиғинда – һәрқайсиси жиғиндиниң тәркивий қисми болуп һесаплинидиған икки яки униңдин көп буюмдин туридиған кийим. Уни қошумчә элементлар: аксессуарлар яки бижутерия толуқтуриду.

Жиғинда
Жиынтық
Комплект
Set

Тикиш буюмини тәйярлаш җәриянида рәхтни дурус таллаш чоң әһмийәткә егә. Буюмни пичиш алдида рәхтни тәйярлаш керәк:

1. Рәхтниң үз тәрипини ениқлаш.
2. Рәхтләрдә нуқсанниң бар-йоқлиғини тәкшүрүш.
3. Рәхтни декатирләш.
4. Түки бар рәхтниң түкиниң йетиш йолини ениқлаш (бәрқут, чибәрқут, мәхмәл).
5. Сүрәт йөнилишини ениқлаш.

Шәкилни пичишкә тәйярлаш:

1. Модель эскизиға лайиқ сизмини модельлаш.
2. Шәкилниң барлиқ бөләклиригә намини, бөләк санини йезиш, бойлима жип йөнилишини тил (стрелка) билән көрситиш.
3. Һәрбир қийиғини тикишкә қошумчә мөлчәрини бәлгүләш (см һесави билән).

БТ Әмәлий ишниң алдида рәхт вә тикиш қураллири билән иш елип бериш җәриянида сақлинидиған бехәтәрлик қаидилирини тәкрарлаш керәк.

1. Буюмни пичишкә тәйярлаш: нуқсанлирини, буюмниң оң вә тәтүр тәрәплирини ениқлаш, НИИ өткүзүш.
2. Графикилиқ һөҗҗәтни қоллиниш арқилиқ, буюм қисимлири билән бөләклирини пичиш. Буюмни пичиш җәриянида ишләп чиқиришқа вә бириктүрүшкә һаҗәтлик қошумчини әстә тутуш.
3. Өзәңлар таллиған буюмни машина тикишлирини бириктүрүш вә чәт тикиш түрлири билән орунлаш технологиясини сақлап, тикиш.
4. Тикинчилик машинилирини қоллиниш вә технологиялик тәртипни сақлап олтирип, өзгәртилидиған буюмниң шәхсий бөләклири вә қисимлирини ишләш вә бириктүрүш операциялирини орунлаш.
5. Безәш үчүн түзүш материаллири билән фурнитурини пайдилиниш.
6. Тикиш җәриянида һаҗәтлик қурал-җабдуқларни таллаш арқилиқ, НИИ операциялирини орунлаш.
7. Ахирқи түзүшни орунлаш вә иҗадий ишни рәсмийләштүрүш.
8. Буюмниң тәннәрқини һесаплаш.

Рәхткә шәкил қисимлирини орунлаштуруш нусхилири

1-нусха

Икки йерим чәмбәр қилип (яки әнсиз рәхттин) пичилидиған узун юбка

2-нусха

Пичиш үчүн рәхтни 2 қәвәтләп түп-түз пүкләп яйған қолайлиқ

Юбкиниң төвәнки қийиғини қайта ишләш

№	Орунлаш тәртиви	Графикилиқ тәсвири
1	Юбкиниң кәйни тәрипигә икки сизиқ: биринчисини қийиқтин 4 см жуқури (төвәнки қийиқни пүкүш қошумчиси 3 см + тикишни ишләш қошумчиси 1 см); иккинчисини төвәнки қийиқтин 1 см чекигә жүргүзүш.	
2	Бәлгүләнгән сизиқлар бойи билән узунлуғи 1–1,5 см түз көкләш түз тикишини жүргүзүш.	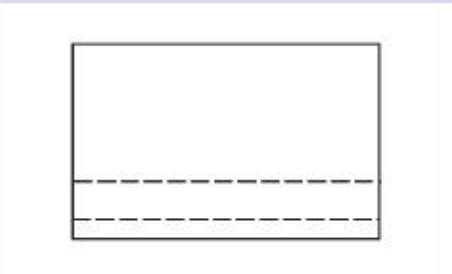

Юбкиниң төвәнки қийиғини қайта ишләш (давами)

№	Орунлаш тәртиви	Графикилиқ тәсвири
3	Бәлгүләнгән сизиқлар бойи билән төвәнки қийиғини орунлаш үчүн пүкләнгән четидин 0,5–1 см чекиндүрүп, қошумчини көкләш. Сапасини тәкшүрүш: төвәнки қийиғини орунлашқа қошумчиниңени униң барлиқ узунлуғи бойида бирдәк болуши керәк.	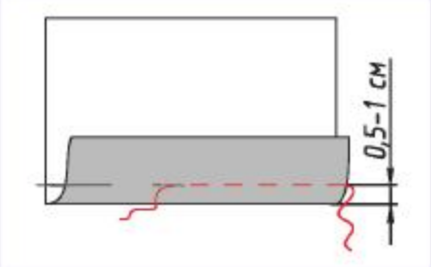
4	Қошумчини 1 см-ға пүкләш вә уни иккинчи бәлгүләнгән сизиқ бойи билән пүкләнгән йәрдин 0,1–0,2 см-ға көкләп тикиш.	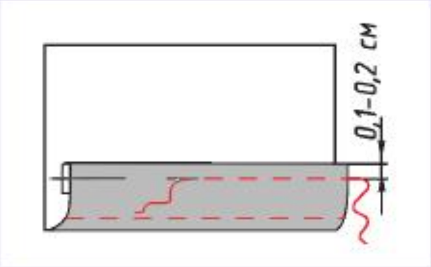
5	Рәхтниң түси билән охшаш №№ 50–60 пахта жипи билән 1 см-ға 2–3 машина жиңнисиниң тезлиги билән йошурун йепиштуруп тикиш. Жиңнини рәхткә қошумчә пүкләнгән йәрдин 0,2–0,3 см чекиндүрүп киргүзүш вә мошу тикиш басқучида асасий рәхт қелинлиғиниң йеримини қошуп туруп илип елиш. Кейинки тикишни жүргүзүш вақтида жиңнини рәхткә алдинқи жиңниниң чиққан йеридин киргүзүш.	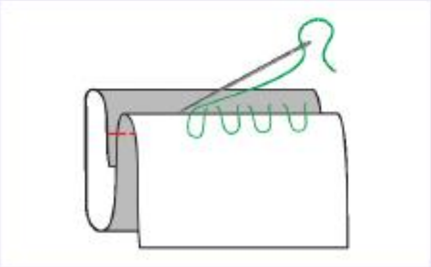
6	Етәкниң пүкләнгән четиниң тикишини кәйни тәрипидин дәзмал бесиш, вақитлиқ тикишләрни елиш вә тикиш силиқ болуши үчүн йәнила дәзмал селиш.	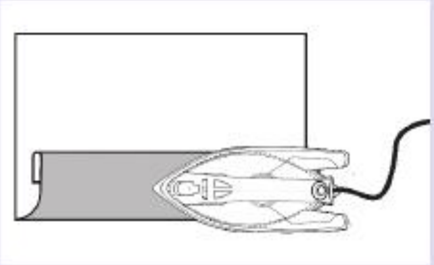

Бәлбағни юбка билән қошуш

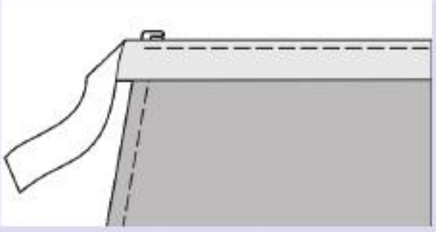

Пичилгән бәлбағни юбка билән билләүз тәрипини ичигә каритип пүкләш. Қошуп көкләш, бәл қийиғидин 1 см арилиқта қошуп тикиш. Қийиқлирини бәлбағниң ичигә пүкләп дәзмал селиш.

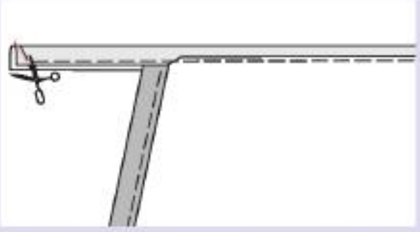

Бәлбағниң бош чәтлирини юбкиниң тәрәп қийиқлириғичә үз тәрипини ичигә карита сирип тикиш. Қисқа артуқ тикишлирини ясаш: қошумчиларниң артуқ қалдуқлирини қийип ташлаш.

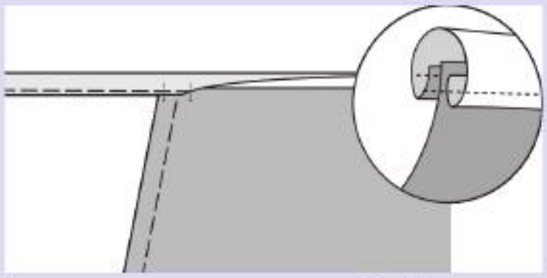

Бош чәтлирини пүкләп, бәлбағни ичигә қайриш. Бәлбағниң ички тәрипидин кесиндини 1,5 см-ға пүкләш вә қошуп тикилидиған тикишигә санчип қоюш.

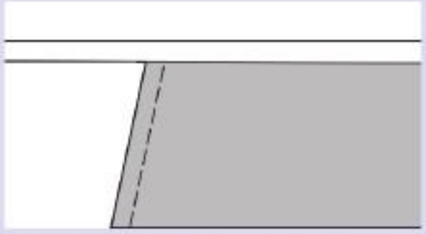

Бәлбағни буюмниң оң тәрипидин қошуп тикилидиған тикишигә йеқин бесип тикиш, ички йерим бөлигини биллә елиш. Тәйяр буюмниң НИИ орунлаш.

Буюмниң тәннәрқини һесаплаш

Материалниң нами	Өлчәм бирлигиниң шәртлик баһаси	Буюмға беғишланған материал чиқими	Материаллар чиқими
Барлиғи:			

Ишни тонуштуруш вә көргәзмә уюштуруш

Тәйяр ишни көпчиликкә тонуштуруш (көргәзмә, мода көрситиш вә ш.о).

1. Көргәзмә яки модельлар көрситишини уюштурушқа беғишланған орун билән жабдуқларни таллаш.
2. Көргәзмә яки модельлар көрситишигә тамашибинларни чақириш қәғизини тәйярлаш.
3. Модель көрситишигә беғишланған тәсвир түзүш яки көргәзмигә беғишланған қошумчә материалларни таллаш.
4. Техникилиқ-уюштуруш ярдәм беридиған тәрипини ойлаштуруш (музыка, интерактивлиқ жабдуқлар вә ш. о.).
5. Көрситиш жәриянида өз идеялириңларни вә уни әмәлгә ашуруш жәриянини йәткүзүш арқилиқ, ишлириңларға чүшәнчинамә бериш. Буюмниң ишләп чиқирилишини тәйярлап вә тикишниң барлиқ басқучлирини көрситидиған материалларни (эскизлар, графикилиқ вә технологиялик һөҗҗәтләр, буюмниң өзгәртилишигичә вә кейинки буюмларни өзгәртишни орунлаш басқучлириниң фотосүрәтлирини) тәвсийә қилиш.
6. Буюмниң ахирқи тәннәрқини хәвәрләп, буюмни таллашниң дуруслиғи вә уни тикишниң пайдиси һәққидә хуласә ясаш.
7. Көргәзмигә яки модельларниң көрситишигә қатнашқан тамашибинлардин сөһбәт елиш яки пикрини сораш.
8. Ясалған буюмниң йеқимлиқ яки йеқимсиз тәрәплирини көрситиш, йәни униң камчилиқлири билән утуқлирини ениқлаш.
9. Тамашибинларниң пикрини әскә елиш арқилиқ, буюмниң сапаси билән эстетикилиқ түрини яхшилаш мәхситидә қайси йерини өзгәртишкә болидиғанлиғини көрситиш.

1. Қандақ жиғинда тәйярлиғиңлар келәр еди?
2. Буюмни тәйярлаш жәриянида немини әстә сақлаш керәк?
3. Буюмни тәйярлаш үчүн ишни немидин башлаш керәк?

ТАМАҚЛИНИШ МӘДӘНИЙИТИ

§ 12. ҚАЗАҚ ХӘЛҚИНИҢ МИЛЛИЙ ТААМЛИРИ

1. Қазақ хәлқиниң алаһидилиги немидә?
2. Қазақ хәлқиниң миллий таамлирини атап бәр.
3. Қазақниң дәстихиниға қайси таамлар тәәллуқ?

Меһмандостлуқ
Қонақжайлық
Гостеприимство
Hospitality

Миллий таам – һәрқайси хәлиқниң мәдәнийәт компонентлириниң бири. Бунинда униң өз алаһидилиги, миллий тәсвири билән тарихи әксини тапқан. Шуниң билән биллә түрлүк хәлиқләрниң әнъәнивий таамлири һәрхил болғиниға қаримастин, адәм организмини пайдилиқ таамлар билән баричә толуқ тәминләш үчүн, уларниң һәрқайсиси көплигән әсирләр бойи тәрәққий етип, һаят тәризигә, еник тәбиий вә климатлиқ һаләтләр тәсир әткәнлигини чүшәнгән дурус.

Әнъәнивий таамлар тәсвирини еникләйдиған бирнәччә асасий факторларни: тәбиий ресурслар, климатлиқ шараитлар, әлниң географияси, хәлиқниң һаят услуби (ишниң әнъәнивий түри) диний көзқарашлар, хошна әлләрниң тәсирини аташтқа болиду. Қирғақта яшайдиған хәлиқләр асасән деңиз мәһсулатлиридин туридиған таамлар билән, җәнубий өлкиләрни маканлайдиған хәлиқләр – йәл-йемишлар вә көктатлар билән тамақлиниду.

Ашпәзлик, мәйрәмлик дәстиханниң хәлиқләр урпи-адәтлири вә миллий мәдәнийәтиниң ажралмас бөлиги. Қазақстан Җумһурийитидә 130 дин ошуқ милләтләр яшайду. Һәрбир хәлиқниң гастрономиялик хумарлиғи әсирләр бойи қелиплишип, адәткә айлинип, миллий әнъәниләр асасини қелиплаштурған.

Қазақ хәлқиниң миллий дәстихини тәбиий мәһсулаттин ибарәт. Иримчик, талқан, қаймақ, сериқ май, қимиз, шубат, норуз көже, қеза-карта, жал, жая, сүр гөш, исланған гөш, қуйруқ-беғир, челпәк, боғусақ, қазақчә гөш, қордақ – қазақниң миллий таамлири тизиминиң пәқәт бирла бөлиги.

Ечитқулуқ хемирни тәйярлаш технологияси

Ечитқулуқ хемирни икки усулда тәйярлайду: ечитқу билән вә ечитқусиз. Ечитма усулини болдурулған хемирни тәйярлиғанда қоллиниду.

Ечитқу – суюқ хемир. Уни тәйярлаш үчүн чоң көләмдә суюқлуқ (сүт яки су), унниң 1/4 бөлиги вә рецептта берилгән ечитқу елиниду. Шуниңдин кейин униң асасида хемир жуғирилиду.

Ечитқулуқ хемирға беғишланған ечитқу тәйярлаш

1

2

1. Ечитқулуқ хемир тәйярлаш үчүн суюқлуқ температуриси қандақ болуши керәк дәп ойлайсиләр?

2. Ечитқулуқ хемир тәйярлашниң технологиялик җәрияниға тәҗрибә ясаш. Ечитқу хемир тәйярлаш үчүн:

– соғ суюқлуқ;
– илман суюқлуқ;
– иссиқ суюқлуқ қоллиниш.

3. Ечитқу қандақ болиду? Суюқлуқ қандақ температурида болғанда нәтиҗилик вә илдамирақ болиду?

1. Ечитқулуқ хемирдин мәһсулат тәйярлаш технолигиясини биливелиш.
2. Өз хаһишиңлар бойичә үндин ясилидиған бир тамақни тәйярлаш.
3. Тәйярланған таамларниң дәмлик сапаси уларниң тәйярлаш җәриянининиң һәм өзара бағлинишини ениқлаш.

Қазақниң миллий ашханисида көпчилик билип-билмәйдиған таамлар йетәрлик. Уларни тәйярлаш усули жирақ йезиларда яки Хитай вә Монғолийдә яшайдиған қазақларда сақланған.

Әнъәнивий қазақ таамлири гөш вә сүт мәһсулатлиридин тәйярлиниду. Кейинирәк бу тизимға көктатлар, йемишлар, белиқ, деңиз мәһсулатлири, ун мәһсулатлири билән татлиқлар қошулди.

Һазирқи таамлар қедимдин келиватқан вә һазирқи миллий таамдин тәйярлаш технологиясиниң охшаш йоли билән тәйярлиниду. Улар һесави билән, ашханиниң техникилиқ жабдуқлиниши билән, құрал-жабдуқлар, қача-қомуч билән, шуниң билән биллә уюштурулуши билән пәриқлиниду.

Мошуниң билән қазақ хәлқиниң әнъәнилири билән миллий урпи-адәтлири сақланған.

Боғусақ

Қачилар билән қурал-җабдуқлар: *тавақ, чинә, ноғуч, пичақ, чойла.*

Озуқ-түлүк мөлчәри: хемир тәйярлаш үчүн: 700 г ун, 10 г қурғақ ечитқу, 1 ст. сүт, 50 г өсүмлүк мейи, 0,5 чай қошуқта туз, 1 аш қошуқта қәнт; қоруш үчүн: өсүмлүк мейи.

1

2

3

4

5

6

7

8

Боғусақ – қазақ хәлқиниң әнъәнивий ун таами. Боғусақни адәттә ечитилгән яки ечитилмиған хемирдин, кичик дүгләк яки ромб охшаш тоғрап, қазандики қиздурулған майда пиширидү. Ечитилгән хемир тәйярлаш сири әвлаттин-әвлатқа сақлинип келиватиду. Атилишиниң өзи қазақ тилида «бағирлаш, бағир» дегән сөздин чиққан. Боғусақ дүгләк яки төртбулуң түридә майда пиширилгән түркий хәлиқлириниң әнъәнивий нени болуп һесаплиниду. Хемирға қошулған ингредиентларниң түригә қарап рецепт қайси хәлиққә тәәллуқ екәнлигини ажритивелишқа болиду. Сүзмә селип пиширилгән борәк түрлириму болиду. Боғусақ чайға вә күндиликтики тамаққа, мәйрәмлик айрим тамақ ретидә берилиду.

Қазақчә самса

Қача-қомучлар билән курал-җабдуқлар: җавур, аш тахта, ноғуч, пичақ, духовка, төмүр тапа.
Озуқ-түлүк мөлчәри (10 самсиға): 350 ушшақ тоғралған гөш, 1 баш пияз, 2 ст. ун, дәмигә қарап зирә, туз.

Қазақчә самсиға хемирни ечитқусиз усул билән, шуниң билән биллә сүт, қаймақ, қетиққа тамақ содисини қошуп тәйярлашқа болиду. Қиймиси – ушшақ тоғралған гөш.

1

2

3

4

5

Қазақ хәлқиниң әнъәниси бойичә чайни меһманға чинининң тегидә қуюп бериду. Чинигә толтирилған чай өй егисиниң меһманни мүмкин қәдәр чапсанирақ йолға селишқа тиришиватқанлиғини билдүриду.

Францийәдә тамақни чапсан истимал қилиш мәдәнийәтсизлик болуп һесаплиниду. Әгәр тамақни чапсан ичип, қосақни тойдарсиңиз әтрапиңиздикиләр сизгә жиркинич билән қарайду.

Корейәдә дәстихан бешидики йеши чоң адәмниң қоли тамаққа тәгмигичә һечким тамақланмайду.

Италийәдә сирни көпирәк сораш – әдәпсизлик. Бу ашпәзни хорлаш билән баравәр.

Улуқ Британийәдә тамақни қачидин қошуқни өзигә қаритип чиқирип елиш, әдәпсизлик болуп һесаплиниду.

Нигерийәдә балиларни тоху тухуми билән тамақландурмайду, чүнки бу уларни келәчәктә оғри болушиға елип келиду дегән чүшәнчә бар.

Ямайкида тили чиқмиған балиларға тоху гөшини бәрмәйду. Уни йегән балиниң тили чиқмайду дегән гәп бар.

Хитайда тамақ ичиш давамида хемирни кесишкә болмайду. Узун аш – узақ өмүрниң бәлгүси. Әгәр адәм ашни кесиветидиған болса, бу униң өмриниң қисқа болуши билән баравәр дәп һесаплиниду. Қолдики чокини биригә қаритишқиму болмайду, бу мәдәнийәтсизликкә ятиду.

Германийәдә нан – тамақ ичиш давамида қол билән елишқа болидиған ялғуз таам.

1. Миллий таамларниң алаһидилиги немидә дәп ойлайсиләр?
2. Өйүңларда қандақ миллий таамларни тәйярлайсиләр?

§ 13. ДУНИЯ ХӘЛИҚЛИРИНИҢ ТААМЛИРИ (ӨЗ АЛДИҒА ТӘТҚИҚ ҚИЛИШ)

Йәр йүзидики һәрбир милләтниң өзигә хас миллий таамлири бар, шундақла пәқәт өзигә тән, башқилардин өзгичә болған, ашхана алаһидиликлири биләнму пәриқлиниду.

Рус хәлқиниң ашханиси

Кәрис хәлқиниң ашханиси

Өзбәк хәлқиниң ашханиси

Украин хәлқиниң ашханиси

Қирғиз хәлқиниң ашханиси

Испан хәлқиниң ашханиси

Дуния миллий тамақлириниң арисидики айримичилиқ немидә?

Дәстүрлүк
Дәстүрлі
Традиционный
Traditional

Түрлүк әхбарат мәнбәлиридин пайдилиниш арқилиқ, өз алдиға Европа, Азия, БМҺ әллири (ихтияри бойичә) хәлиқлириниң ашпәзлик алаһидиликлири һәққидә мәлумат топлаш.

1. Таамниң атилишиға вә униң тарихиға, тәклип қилиш усуллириға, пайдилинилған озуқ-түлүкләр билән уларниң мувапиқлиғиға, дәм алаһидиликлиригә диққәт қилиңлар.

2. Һәрхил милләтләрниң вә дунияға даңлиқ болған ашпәзләрниң таамлиридики алаһидиликләрни тәсвирләп вә селиштуруңлар.

3. Таллап елинған әлниң ашпәзлик рецептлири топлимини (буклет, ениқлима вә ш.о) түзүш.

4. Таамниң миллий компонентлириниң хәлиқ дәстүрлири билән өзара бағлинишлиқ екәнлигини ениқлаш арқилиқ, өзәңлар халиған таамниң презентациясини тәйярлаңлар.

1. Тамақ рецептини таллаш.
2. Униң асасий ингредиентлирини аташ.
3. Тәйярлаш технологиясини байқаш.
4. Таам тәйярлаш җәриянида һаҗәт болидиған қача-қомучлар, қурал-җабдуқларни аташ.
5. Таам тәйярлаш җәриянини баянлаш.
6. Ишниң бехәтәрлик қаидилирини әскә чүшириш.

Һәркайси милләтниң таамлири асасида өзлиригә хас озуқ-түлүклири (гөш түрлири, көктат, йәл-йемишләр, тәм киргүзгүчләр в. б.) вә уларниң ишләп чиқириш усуллири ятиду.

Рус хәлқиниң әнъәнивий ашханисиға ярмилардин ясалған таамлар: түрлүк ботқилар, көмәчләр, иримчик, тухум қошулған гречиха ботқиси, сулудин ясалған қуймақ вә кисель, почақ вә ясимуқтин тәйярланған таамлар кириду. Шундақла рус хәлқиниң тамақлинишида оралма, пүклимә, кулибяка, расстегай, қуймақ түрлири вә ш. о. алаһидә орун алиду.

Украин хәлқиниң ашханиси һәрқачан һәрхиллиғи вә наһайити теҗәмлиги билән пәриқләнгән. Аш пәчлиридә пиширилгән, әтигәнлик, чүшлүк вә кәчки тамақ тез вақитта тәйярлинип, пәш иссиғида дүмлинип қоюлиду. Түрлүк таамларда көп қоллинилидиған озуқ-түләкләргә тоңғуз мейи (сало), чошқа гөши, қизилча, буғдай уни, тухум ятиду. Борщ, ботқа, яңиюлар украин дәстихининиң асаси болуп һесаплиниду.

Өзбәк хәлқиниң ашханиси ингредиентларниң кам учрайдиған жиғиндиси билән вә миңжиллиқлар бойи камаләткә йәткүзүлгән озуқ-түлүкләрни ишләп чиқириш, таам тәйярлаш усуллири билән тонулған. Шуниң билән биллә, өзбәк хәлқиниң ашханисида тузланған, маринадланған мәһсулатлар, қурутулған вә сүрләнгән гөш билән йәл-йемишләр алаһидә орун алиду.

Қирғиз хәлқиниң ашханисиға түрлүк гөш, сүт вә ун таамлири кириду. Гөш таамлирини тәйярлаш үчүн гөшниң түр-түри: ат, қой, қара мал, қуш шундақла явайи һайванларниң – тағ өшкиси, илик гөши қоллинилиду. Гөш мәһсулатлирини иссиқ билән ишләп чиқиришниң әң көп таралған усули – қайнитиш.

Кәрис хәлқиниң ашханиси дуниядики әң пайдилиқларниң бири болуп һесаплиниду. У пәқәт Япон, Хитай, Йәроттура деңизи әллириниң ашханилиридин тәркивидә аччиқ таамларниң көплигидин кам әмәс. Кәрис хәлқиниң ашханиси почақ аилиликләр (соя, мунг (маш), адзуки вә дадур почақтин башқиму түрлирини) вә соя мәһсулатлирини (соя сүти, тофу, окару, соя сиркиси) көп қоллинилиши билән тонулған.

Бир хам әшиядин түрлүк милләт ашпәзлири иссиқ билән ишләп чиқиришниң түрлүк усуллирини (қайнитиш, дүмләш, көмәчләш) түрлүк очақларни (очуқ от, пәш) қоллиниш арқилиқ түри, дәми вә хуш пуриғи билән бир-биридин пәриқлинидиған таамларни тәйярлайду.

1. Қандақ әхбарат силәргә пайдилиқ болди?
2. Қайси әлниң ашханиси көпирәк яқти?
3. Мавзуни үгиниш җәриянида алған билимиңлар келәчәктә һаҗәт боламду?

§ 14. ДУНИЯ ХӘЛИҚЛИРИНИҢ ТААМЛИРИ. ТӘҖРИБИЛИК ИШ (СУШИ, ПИЦЦА, КӨЖЕ)

Таам тәйярлаш технологияси. Суши

Сушини тәсвирләйдиған Хитай иероглифи «маринадланған белиқ» дегән мәнани билдүриду. Сушиниң пәйда болуш тарихи белиқ гөшини тәйярлаш вә консервиләш үчүн пиширилгән гүрүчни қолланған Җәнубий Азиядин башлиниду.

Тазилинип, кичик парчиларға тоғралған белиққа туз сепилип, гүрүч билән арилаштурулидудә, бирнәччә күндин кейин тувақниң орниға қоюлған еғир ташниң астиға бастурулуп қоюлиду. Бир нәччә ай арилиғида әмәлгә ашурулидиған белиқ билән гүрүчниң сүт ечитқу ферментлиниш җәрияни белиқниң жил бойи бузулмаслиқ ярамлиғини сақлайду. Йеқимсиз пурақни шилим охшаш қошулмиға айланған гүрүч ташланған яки белиқниң йеңи партиясини тәйярлаш үчүн қоллинилған. Тәхминән VII әсирдә Хитай вә Тайланд арқилиқ консервиләшниң мундақ усули Япониядиму кәң таралди.

Пицца

Пиццiниң вәтини сүпитидә адәттә Неаполь санилиду. Растинла, хемирни помидор, иримчик билән вә өзгә озуқ-түлүкләр билән биллә пиширiш әң дәсләп кимниң ойиға кәлгәнлигини ениқлаш мүмкин әмәс.

Пицца – таң сәһәрдә кәмбәғәлләр йәйдиған дүгләк непиз чәлпәк.

Һәр өйдә, һәтта әң кәмбәғәл өйниң өзидә очақ яки таш асаслиқ кичиккинә пәш болиду. Ташниң үстигә хемирдин ясалған чәлпәк – пицца асаси пиширилип, униң үстигә қиймиси селиниду. Барлиғи чапсан қиздурулуп пиширилип, иссиқ вақтида үстәлгә қоюлиду, совуп қалған пиццини италияликләр яратмайду.

Вақит өтти. Италиялик кәмбәғәлләрниң аддий таам ойлап тапқанлири пүткүл аләмгә тарап кәтти. Англия, Голландия, Швейцариядә мәхсус пиццерияләр ечилған. Францияда пиццiниң йерим тәйяр мәһсулатини ашпәзлик дуканлиридин сетип елишқа болиду. Италиялик пицца Қазақстанда кәң таралған.

Кәсмә көже

Норуз көже – қедимки Норуз мәйриминиң асасий таами. Бу миннәтлик түрдә тәркивидә бәхит, яхшилиқ, даналиқ, саламәтлик, байлиқ, тәрәққият билән асман һимайисини билдүридиған һаят башланмисини тәсвирләйдиған йәттә таам: су, гөш, туз, май, ун, сүт, териқ (гүрүч, буғдай, көмүқонақ) қошулидиған әнъәнивий баһар таами.

Норуз көжени тәйярлаш түрлири наһайити көп: һәр аилидә бу таамни тәйярлашниң өз рецептлири бар. Униң қошулидиған озуқ-түлүгиму һәркимниң таллишиға бағлиқ болиду. Асасән, униң тәркивидики ингредиентлири йәттидин кам болмаслиғи керәк.

Таам тәйярлашниң презентацияси

Сиртқи түрини (буклеттики, ениқлимидики) сүрәт билән селиштуруш арқилиқ, тәйярланған таамлириңларни көрситиш.

Озуқ-түлүкләрни өзлүгидин алмаштуруш нәтиҗисидә тамақниң түри билән дәминиң сапасиға қандақ тәсир қилидиғанлиғи тоғрисида чүшәнчә бериш.

Дәминиң сапаси вә тәйярлаш җәрияни билән уларниң бағлинишини ениқлаш арқилиқ, тәйяр таамниң дәмини тетиш.

Хәлиқләрниң ашпәзлик һүнири – көп әсирлик иҗадий әмгәкләрниң мевиси.

Хәлиқ таамлири – униң мәдәнийитиниң бир бөлиги. Әдәбият, һәйкәлтараш, музыка вә шеирийәт охшаш ашпәзликму мурәккәп тарихий йолни бесип өткән. У һәртүрлүк еқимлар билән йөнилишләрниң вә хошна яшиған хәлиқләр, милләтләр ашханисиниң тәсиригә учриди.

Өтмүштики хәлиқләрниң қедимий таамлири узақ вә мурәккәп тәрәққият йолини бесип өтти. Вақитниң өтүши билән у өз алдиға һазирқи заманниң илим-пән утуқлирини өз ичигә алған айрим ашпәзлик сәнъәткә айланди. Җәмийәт тәрәққияти билән бир қатар қедимдин келиватқан кәсипләрниң бири – ашпәзлик кәспиму тәрәққий әтти. У һәрхил басқучларни бесип өтти. Адәмзатниң бурунқи дәвирлиридин бүгүнки күнгичә тәрәққият тарихи ашпәзлик һүнириниң бирдин өсүш вә тез төвәнләш дәвирлиридин өткән. Тамақни бирдә раһәт алидиған әң яхши дуния қатариға киргүзүп, көккә көтәрсә, бирдә жиркинич биләнму қариған пәйтләр болған.

Бүгүнки күндә ашпәз кәспи – абройлуқ вә жуқури тәләпләргә егә. Тонулған ашпәзләрдин аддий таам устилири үлгә алиду. Бу ашпәзләр телешоуларни, маһарәт дәрислирини өткүзиду, улар һәққидә кинолар чүшириду. 20-октябрь – Хәлиқара ашпәзләр күни.

Дунияға тонулған ашпәзләр

Ален Дюкасс, Франция. Бу француз гастрономиясигә чәт әлкидин, тәҗрибисиз яш өсмүр пәйтидә кәлгән. Дюкассқа әмгәк сөйгүчлиги, муваппәқийәт вә утуққа йетиш йоллиридики барлиқ қийинчилиқларни йеңиш арминиға қол йәткүзүшкә мүмкинчилик яратти. Униң қармиғида 11 концепт-ресторан, алий дәриҗидики бирнәччә чоң дәмхана, «Б. Е» фаст-фуд ашханилар тизими билән ашпәзлик сәнъәт мәктиви бар. Данишмән ашпәз камдин-кам учрайдиған вә унтулуп кәткән рецептлар билән әмгәк қилишқа асасий диққитини ағдурған.

Гордон Рамзи, Бүйүк Британия. Келәчиги парлақ ашпәз 1998-жили империясиниң кәң тәрәққий етишиниң асаси болған Gordon Ramsay at Royal Hospital Road намлиқ ресторанини ачқан. У 14 китавида ашпәзлик чәвәрлиги билән бөлүшти. Баш ашпәз телевидениядә «Рамзиниң ашханидики карамәтлири», «F һәрипигә сөз», «Тозақ ашхана» вә «Қайнаш чеки» намлиқ кәспийләштүрүлгән вә рейтингилиқ телешоу жүргүзүш арқилиқ дунияға тонулди.

Вольфганг Пак, Австрия. Ашпәз ашпәзлик маһарәтни кондитер болуп қошумчә ишләп жүргән анисидин үгәнгән. 1973-жили у АҚШқа көчүп келип, бу йәрдә шәхсий «Спаго» ресторанини ачти. Вольфганг Пактниң Америкилиқ ашханидики һазирқи француз ашпәзлиги тоғрилиқ китави арқилиқ атиғи чиқти. Бүгүнки күндә ашпәз 10 жилдин ошуқ вақиттин бери Оскар мәрасимини йәкүнләйдиған, тәнтәнилик кәчки тамақни тәйярлайдиған бир қатар ширкәтләрни ачқан.

Ферран Адриа, Испания. Адриа өз әмгәк паалийитини Каталония ресторанлириниң биридә қача-қомуч жуйғучи болуп башлиған. Бирхиллиқ вә қариму-қаршилиқ Ферран Адрианниң шиари дәп ейтишқа болиду. Униң рецептлири бөләкчә вә оңай: татлиқ билән аччиқни, қаттиқ билән юмшақни, иссиқ билән соғни йеңичә масштабтурушни билиду. Шуниң үчүнму Ферран Адриани ашпәзлик алими дәп атайду.

Нобуюки Нобу Мацухиса, АҚШ. Ашпәз фьюжн-ашханаси арқилиқ дунияға тонулди. Униңда асасини Перу вә Аргентина таамлирида учришидиған Җәнубий Америка ингредиентлири билән классикилиқ Япон таами наһайити маслашқанлиғини тапқан. Баш ашпәз икки китап нәшир қилди. Нобу рецепт бойичә қайтилап ясашқа болидиғанлиғини, әнди чин дилидин ясалған тамақни қайтилап тәйярлаш мумкин әмәс дәп һесаплап, өзиниң ашпәзлик сирлирини ейтип бәрди.

Джейми Оливер, Бүйүк Британия. Ашпәз сүпәтлик вә дәмлик тамақ безәшсизму әҗайип болидиғанлиғиға, ашпәзниң қошумчә безишини тәләп қилмайдиғанлиғиға адәмләрниң көзини йәткүзди. Джеймс Оливер башқа дөләтләрдә 4 шобиси бар «Fifteen» ресторанида өзиниң ашпәзлик әҗайип таамлирини ойлап чиқарди. Ашпәз телетамашибинларғиму йеқиндин тонуш адәм, онлиған мәвсүмдә һәрхил телешоуларға чүшүп, 10 китап нәшир қилди.

Александр Трегубенко, Қазақстан. У өз паалийитини қача жуюштин башлиған. Көп өтмәй ашпәзлик маһарити қелиплашқандин кейин, кавапчи болуп, әнди тегишлик училищени тамамлиғандин кейин ашпәз болуп ишләйду. Кейинирәк ашпәз кийимини банк менеджериниң костюмиға алмаштуриду. Лекин бираз вақиттин кейин қайтидин ашпәз кәспигә йөткилип, ресторанниң баш ашпизи лавазимиғичә көтирилиду. Андин өз лайиһисини – кетеринг бойичә агентлиқни (өйгә берип хизмәт көрситиш) ачиду. Шу чағларда Қазақстанда ашпәзниң өйгә келип, хизмәт көрситидиғанлиғидин көпчилик бехәвәр еди. Шундақла у өз ресторанини ечишни арман қилидиған меһманларға мәслиһәт, пикирлирини беришкә башлиди.

Қазақстанда таамға дегән көзқараш наһайити жуқури. Умумән таамға һөрмәт билән қарайду. Тамақ тәйярлайдиған адәмни баһалап һөрмәтләйду. 2005-жили Қазақстанда Жумһурийәт ашпәзлириниң бирләшмиси (2015-жили Қазақстан ашпәзлириниң миллий бирләшмиси), 2006-жили – Баш ашпәзләрниң бирләшмиси қурулди. бүгүнки күндә униң тәркивидә махтиниш билән тилға алғидәк көплигән утуқлар бар: ашпәзләр конгресси, устилар синиплири, һәрхил оқуш программилири турақлиқ түрдә жүргүзүлиду. 2010-жилдин бери Қазақстанниң баш ашпәзләр бирләшмиси дунияниң һәрхил дөләтлиригә берип, нурғунлиған мукапатларни: 20 алтун, 40 күмүч вә нурғунлиған бронза медальлири билән мукапатлиқ орунларни егиләп қайтти.

2013-жили октябрьда Алмутида Қазақстан ашпәзлириниң бирләшмиси вә Қазақстан баш ашпәзлири бирләшмисиниң қоллап-қувәтлишиши астида дәсләпки хәлиқара ашпәзләр фестивали өтти.

2015-жилдин башлап Қазақстанда баш ашпәзләр чемпионати – «ШЕФ BATTLE» турақлиқ түрдә өткүзүлүп кәлмәктә.

ТУРҒУН ӨЙ МӘДӘНИЙИТИ

§ 15. ТУРМУШ ТЕХНИКИСИНИ ТАЛЛАШ. ТУРМУШ ТЕХНИКИСИНИ ПАЙДИЛИНИШ

1. Турмуш техника қураллирини қараш. Уларниң намлирини йезип елиш. Уларни қандақ топларға бөлүшкә болиду?

2. Өйүңларда қандақ турмуш техникиси бар? Қайси техникисиз амал тапқан болар едиңлар?

Турмуш техникиси
Тұрмыстық техника
Бытовая техника
Household appliances

1. Турмуш техникисиниң бир қуралини таллап елиш.

2. Уни тәтқиқ қилиш вә пайдилиниш сапаси билән турмушта қоллинишниң бехәтәрлик қаидилирини баһалаш.

3. Таллап елинған техникини мәнтиқий түрдә дәлилләп, мошу әхбарат билән синипни тонуштуруш.

Турмуш техникиси – күндиликтики һаятта пайдилинилидиған техника. Күндиликтики һаятта асан яритиш, өй тирикчилигиниң ишини йеникитиш үчүн ясалған.

Көпинчә у адәмниң орнида барлиқ ишларни орунлайду. Турмуш қураллири мәхсәтлик қоллинишиға қарап бөлүниду.

Өлчәш қураллири

Һәрхил параметрларда өлчәшкә бегишланған асасий ушшақ техникилар:

– ашхана таризиси (тараза тәхсиси, япилақ, дәл салмиғини ениқлаш үчүн графин түридә, бәкитилгән илғучи бар асма);

– адәм салмиғини ениқлашқа бегишлан едән үстилик тараза. Салмиғи 10 кг-ғичә балиларни өлчәш үчүн кювети бар мәхсус тараза ишләп чиқирилған;

– қол таразиси өйдин ташқири йәрдә (белиқ олаш, дача, базарда) қоллинилидиған аддий пружинилиқ;

– саат (едән үстилик, үстәл, камин үстигә қоюлидиған);

– ойғатқучи саат;

– тән һароритини, бөлмә вә коча һавасини, су температурисини өлчәшкә бегишланған термометр.

Һесаплаш техникиси

Бүгүнки тәрәққий әткән заманда адәм өзини бу техника түрисиз көз алдиға кәлтүрәлмәйду. Уларға:

– калькулятор (һесаплашқа бегишланған чаққан қурал);

– смартфон (кичик компьютер түридики функционаллиқ янтелефон);

– планшет вә шәхсий компьютерлар;

– ноутбуклар ятиду.

Ашхана техникиси

Қоллинилишиға қарап бирнәччә топқа бөлүниду.

Озуқ-түлүкни сақлашқа бегишланған техника. Музлатқуч – озуқ-түлүкни қисқа вақитқа сақлашқа бегишланған. Тоңлатқуч – озуқ-түлүкни тоңлитиш арқилиқ узақ вақит сақлашқа бегишланған.

Механикилиқ ишләп чиқиришқа бегишланған техника. Миксер суюқ қошмиларни тез арилаштурушқа мүмкинчилик бериду. У су, крем, пюре, хемир тәйярлаш үчүн пайдилинилиду. Блендерни пайдилиниш арқилиқ наһайити қоюқ вә қаттиқ мәһсулатларни угитишқа болиду. Гөш тоғрайдиған әсвап билән тартилған гөш, фарш тәйярлиниду. Ашхана комбайни барлиқ ишларни әмәлгә ашуриду.

Термиялик ишләп чиқиришқа бегишланған техника. Униңға электр яки газ плитиси кириду. Индукциялик ток арқилиқ мәхсус қачини иссситидиған индукциялик плитилар кәң пайдилинилиду. Пишириш үчүн һәрхил режимлирини пайдилинишқа мүмкинчилик беридиған микродолқунлуқ пәш қоллинилиду.

Көпфункциялик қисқа долқунлуқ пәшләр, нан пиширидиған пәш, аммибап аш пишәргүч (мультиварка) билән дәмлик, пайдилиқ таамларни тәйярлашқа болиду. Һаҗәтлик ингредиентларни салғандин кейин режимини орнитип, кнопкисини бассиңиз йетәрлик.

Шуниң билән биллә турмуш җабдуқлириға:
– гриль (ислаш яки торда гөш пишириш үчүн);
– аэрогриль (иссиқ һава арқилиқ ислаш);
– қоруш қачиси (озуқ-түлүк иссиқ майға пиширилиду);
– тостер (непиз нан кесимлирини қурутуш үчүн);
– вафель қелипи;
– қуймақ пиширидиған;
– йогурт ясиғучи вә ш.о ятиду.

Ширна тәйярлашқа беғишланған җабдуқлар. Кофе қайнатқуч билән кофе угатқучи билән угитилған дандин һәқиқий дәмлик кофе қайнитишқа болиду. Кофемашина көп функциялик қурал болуп һесаплиниду. Суни қайнитишқа, чай дәмләшкә электр чәйниги пайдилинилиду. Мегә қошулған коктейль билән ширна тәйярлаш үчүн ширнасиққуч һаҗәт болиду.

Қошумчә техника

Қача-қомучни жуюшқа қача жуюш машиниси ярдәмлишиду. Пурақ, ис, бусниң болмаслиғи үчүн ашханиға плитиниң жуқури тәрипигә һава шориғуч орнитилиду. Су иситишқа электр су иситқучиси пайдилинилиду.

Өйни тазилашқа беғишланған техника

Өйни тазилашқа беғишланған асасий қурал – чаңшориғуч. Униң қошумчә жуюш хизмитиму болуши мүмкин. Кафель, шүмәк, әйнәкниң паскинлашқан (май, зәй, чаң) бетини сүртүш үчүн химиялик арилашмисиз һо билән тазилиғучи, һәтта һо чиқиридиған швабра ишләп чиқирилмақта.

Кийимни күтүшкә беғишланған җабдуқлар:

– кийим вә башқиму тоқума буюмлирини жуюш үчүн кир жуйғуч машина;
– қуритиш машиниси;
– дәзмал селиш тахтиси;
– дәзмал;
– тикинчилик машиниси;
– аяқ кийим қуритқучиси.

Қолайлиқ әһвал ясашқа беғишланған техникилар:

– салқинлатқуч (иситиду, салқинлитиду вә һавани тазилайду);
– тазилиғучи (һавани тазилайду);
– жуйғуч вә һава нәмлигүчи (тазилайду вә нәмләштүриду);
– иситиш радиаторлири (һава температурисини көтириду);
– вентиляторлар (салқин һава еқимини чиқириду);
– һава ионизатори (һавани тазилайду);
– һава райини тәхмин қилиш станцияси (микроклиматниң асасий параметрлирини өлчәйду вә көрситиду).

Климатлиқ техника қураллириниң көпчилиги бирнәччә хизмәтни атқуриду. Мәсилән, тазилиғучи вә нәмлигүчи, ионизатори бар вентилятор вә ш. о.

Сиртқи көрүнүшни күтүшкә беғишланған кичик турмуш техникилири

Чачни рәткә кәлтүрүш, қуритиш вә чирайлиқ қилиш үчүн фен, чачни бодрә қилидиған қисқуч, чачни түзләш үчүн дәзмал қоллинилиду. Ваннидин эрригаторлар (электр чиш щеткилири) вә массажер, электр устирисини тепишқа болиду.

Дәм елишқа вә көңүл көтиришкә бeғишланған техника

Жуқурида аталған өй ярдәмчилириниң арқисида бош вақит қалиду. Бош вақитни музыка тиңшап яки яқидиған программини, болмиса фильмни көрүп өткүзүшкә болиду.

Мошу мәхсәткә беғишланған төвәндики техникилар бар:

– музыкилиқ мәркәз (һәрхил нәрсиләр ойнайду);
– плеер (аудио вә видео файлларни ойнитиду);
– DVD дискларни ойнатқуч (дискиларни оқуйду вә ойнитиду);
– телевизор;
– оюн приставкиси;
– радио қобул қилғучи.

Һәрхил мурәккәп системиға өй кинотеатри билән аккустикилиқ аппаратлар ятиду. Көңүллүк пәйтләрни әстә қалдуруш үчүн синалғу билән фотоаппарат қоллинилиду. Жирақта туруп хәвәрлишишкә телефон ярдәмлишиду.

Турмуш техникисиға қоюлидиған тәләпләр

Пайдилиниш қәрәли – товарниң өзиниң асасий хизмитини атқуридиған арилиқтики пайдилиниш вақти.

Эстетикилиқ хусусийәтлири – товарниң адәмниң эстетикилиқ еһтияҗини қанаәтләндүрүш хислити.

Экологиялик хусусийәтлири – товарни пайдилиниш яки қоллиниш давамида әтрап муһитқа сәлбий тәсир йәткүзмәслик хислити.

Бехәтәрлик – товарни пайдилиниш вә қоллиниш давамида қолланғучиниң һаятиға, саламәтлигигә вә мүлкигә зиян вә ховуп туғдурмаслиғи.

1. Қоллиниш саһа бойичә турмуш техникисини топларға бөлүш.
2. Турмуш электр қуралини пайдилинишқа беғишланған көрсәтмиләрни йезиш.
3. Турмуш техникисини пайдилиниш қаидилирини түзүш.

Электр қувити арқилиқ иссиқ беридиған қураллар дәсләп XIX әсирниң ахирида пәйда болуп, 1905-жили селиштурма тосалғуси чоң вә еритмай яки датлашмай, узақ вақит жуқури температурини тутуп турушқа қабилийәтлик никель, хром вә төмүр арилашмиси – нихромниң пәйда болушидин кейин кәң тарқалди.

Һәрбир электр қуралиниң көрүнүши, қувити, стандартлиқ номери, ясалған жили уни ишләп чиқарғучи карханиниң нами көрситилгән гуванамиси, шуниң билән биллә пайдилиниш қаидиси, қурални күтүш алаһидиликлири, еһтимал сәлбий тәсири вә уларниң алдини елиш усуллири, капаләт беридиған мәҗбурийәтлири көрситилгән пайдилиниш бойичә көрсәтмилири болиду.

«Турмуштики электр қураллири» мавзусида тепишмақ түзүш.

1. Электр қураллири һаятимизни йеникләштүрәмду?

2. Қандақ ойлайсиләр, бүгүнки күнни турмуш техникисисиз тәсәввур қилишқа мумкинму? Немә үчүн?

3. Қоллинип келиватқан турмуш техникисини техиму тәрәққий әткүзүп, риваҗландурғуңлар келәмду? «Келәчәк техникисини» ясаш.

§ 16. ӨСҮМЛҮК – ИНТЕРЬЕРНИҢ БЕЗӘШ ЭЛЕМЕНТИ СҮПИТИДӘ

1. Эстетикилиқ қобул қилиши билән рәңләрниң маслишишини тәсвирләп вә баһалаш арқилиқ, интерьер көрүнүшини селиштуруш.

2. Маслишип талланған бөлмә өсүмлүклири һәрхил стильдики интерьер дизайнини қандақчә алаһидә көрситиду?

Өй ичи
Интерьер
Интерьер
Interior

Адәмләр өсүмлүкләрни өстүрүш билән қедимидин бери шуғуллинип кәлмәктә. Мисир пирамидилирида фикус, хорма дәриғи, йәсмин вә башқиму безәк өсүмлүкләрниң тухумлири билән йопурмақлири тепилған.

Өсүмлүкләрни интерьерда орунлаштуруш усуллири

Алаһидә өсүмлүкләр

Гүлқача өсүмлүклиридин ясалған композиция

Террариум

Бөлмә бағ

Едәндә, үстәл үстидә, тәкчидә

Бөлмини безәш үчүн өйдә өсидиған өсүмлүкләрни таллимастин бурун уларниң вәзиписини, умумий безәлләшни, шуниң билән биллә деризиләрниң сани билән орунлишишиға диққәт қилиши керәк. Өсүмлүкләр өй җабдуқлири билән, бөлминиң рәңлиригә мас болуши лазим. Шундақла уларға қолайлиқ шараит яритилиши керәк. Шундақ һаләттила гүлләр бизни хошал қилип, өйүмизгә алаһидә микроклимат яритиду.

Бөлмә гүллирини үч топқа бөлүшкә болиду: *йоруқни яхши көридиған* (кактуслар, колеуслар, эвкалиптлар); *көләңгүгә төзүмлүк өсүмлүкләр* (папоротниклар, йөгүмәч, бөлмилик үзүм (циссус)) вә *орта йоруқни тәләп қилидиған өсүмлүкләр* – көләңгүсөйгүчләр (бегониyaләр, зәпрәңләр, традесканцияләр).

Өсүмлүкләрни орунлаштурған чағда уларниң безәк-гөзәллигиниң әһмийити билән униң алаһидилигини әстә тутқан дурус.

Бөлмини гүлләр билән безәлләш арқилиқ бошлуқни визуаллиқ түрдә кәңәйтишкә вә чоңайтишқа, бөлмини түрлүк функционаллиқ зониларға бөлүшкә болиду. Интерьерда бөлмилик өсүмлүкләр билән тәбиий материаллардин ясалған буюмлар (тамға илинидиған кашпо, сүрәтләр, панно) қолайлиқ шараит ясап, өйгә бөләкчә син бериду.

Минимализм вә аддийлиқ – бөлмини өсүмлүкләр билән безәш вақтида орунлайдиған асасий қаидиләр.

Интерьерни безәш үчүн бөлмә өсүмлүклири яки тирик гүлләрла әмәс, шуниң билән биллә қурутқан шахлар билән йопурмақлар, бонсай қоллинилиду.

Бонсай япон тилидин тәрҗимә қилғанда «пәтмустә өсидиған өсүмлүк» дегән мәнани билдүриду.

Алаһидә керамикидин ясалған япилақ тәхсидә чирайлиқ қураштурулған кичик дәрәқләр интерьерни безәп, һавани тазилайду, тепилмас соға болиду.

Кичик дәрәқләр – бонсай

Кичик дәрәқләрни өстүрүш сәнъити 2 000 жилдин ошуқ вақиттин бери тәрәққий етип келиватиду вә һазирғичә безәк болуп санилиду.

Бонсай Япон елигә Хитайдин кәлгән. Императорларниң бири өзиниң мәслиһәтчилиригә бөлмидә өз империясиниң барлиқ дәрия, тағ, шәһәр һәтта дәрәқлири билән моделини ясашни буйриди. Ривайәт бойичә, мошундақ бонсай сәнъити пәйда болған.

Дәсләп бонсай пәқәт Жирақ Шәриқ әллиридә пәйда болған, бирақ, XX ә. башлирида ишқиваз европилиқлар кичик дәрәқләрниң дәсләпки үлгилирини Лондон билән Парижға әкәлгән. Дәл шу йәрләрдин бу сәнъәт барлиқ Европиға таралған.

Икебаниму интерьердики әҗайип безәкниң бир түри болуп һесаплиниду.

Икебана – гүл дәстилиридин яки яш шахлардин мәхсус қачиларда композиция қуруш вә уларни интерьерда орунлаштуруш сәнъити.

Униң тәркивигә гүлләр, шахлар, чөпләр, йопурмақлар, тухумлар пайдилинилиду. Адәттә, икебана бир-нәччә саат яки күн, әнди әң төзүмлүклири бир жилдәк вақит туриду.

Икебанининң вәтини Һиндстан болуп һесапланғини билән, бу һүнәр VI әсирдә Японийидә пәйда болған. Японлиқлар гүлдәстини ясаш һүнирининң алаһидә түрини өз бәлгүси билән чоңқур мәнаси бар пүтүнләй бир философияни ойлап тапти.

Икебана – «гүлләрнинң иккинчи өмри» яки «өсүмлүкләрнинң қайта тирилиши». Икебанининң пәйда болуши тоғрилиқ ривайәт наһайити аддий. Бир күни будда монахлири чақмақтин жулунуп чүшкән шахлар билән йопурмақларни жиғип елип, уни Будда һәйкили айиғининң астиға соға ретидә әкелип, мундақ дәйду: «Һәммигә яхшилиқ болсун! Чақмақ жулған бу шахларни тирилдүрүп көр». Будда бу соға-өтүнүшкә яхши нийәт билән қариған охшайду, сәвәви бу нийәт әнди әнъәнигә айланди.

Материалнинң өлүк, тәбиий гөзәллигини ениқлаш арқилиқ қол йәткүзүшкә болидиған талланған аддийлиқ – икебана асасида туридиған қаидә.

Режиләнгән интерьерни безәшкә вә безәлләшкә беғишланған өсүмлүкләрни пайдилинип, балилар бөлмисининң (меһманхана, ашхана) безәк элементини тәйярлаш.

1. Дизайнер ролида безәк ретидә таллап алған өсүмлүкләр билән маслаштуруп 2D форматтики тәхминән интерьер эскизини ясаш.

2. Флорист ролида өсүмлүкләрни (икебана, панно, коллаж вә ш. о.) қоллинип, интерьернинң 3D форматтики декорациясини түзүш.

3. Өз идеялириңларни әмәлгә ашуруш җәриянида қолланған усуллар билән әмәлләрни тәсвирләп вә музакирә қилип, өз ишлириңларни тонуштуруш.

Режиләнгән интерьерни безәшкә вә безәлләшкә беғишланған өсүмлүкләрни пайдилинип, безәк элементини ясаш.

Материаллар билән қурал-үскүниләр: кава, йопурмақсиз шахариған шах, четин шехи, ғозәк, қурутулған йопурмақлар, термопистолет, бөлмә өсүмлүклирининң йопурмақлириға беғишланған ялтирақ.

Кавининң түвини түп-түз қилип кесип, жуқури тәрипидин кичик төшүк ясап, уруғидин тазилаш.

Четиннинң қурутулған йопурмақлири билән кичиккинә шахлирини асасий шахнинң бирнәччә йеригә йелимлап чаплаш.

Композицияни толуқтуруш үчүн үстәл үстигә йопур мақлар билән каштанни селип, үстигә икебанини қоюш.

1. Мәзкүр мавзуни үгиниш җәриянида қандақ йеңи билим алдиңлар?
2. Өз бөлмәңларнинң (пәтир, өй) интерьерида немини өзгәртәр едиңлар?

САНИТАРЛИҚ-ГИГИЕНИЛИҚ ТӘЛӘПЛӘР

1. Ишни башлимастин бурун қолни совун билән пакиз жуюш керәк.
2. Йоруқ сол тәрәптин яки алдинқи тәрәптин чүшүши керәк.
3. Қолайлиқ болуши үчүн ишни орунлашқа беғишланған барлиқ әсваплар билән қурал-үскүниләрни кәң вә таза йәргә қоюш керәк.
4. Нәқиш селиш давамида униң үстидә дағ, әхләт чүширидиған қуралларниң тегип кетишидин пәхәс болуш керәк.
5. Ишни орунлаш вақтида саламәтликни сақлаш үчүн тәнәпус елан қилип, көзгә, қолға вә умумән тәнгә беғишланған мәшиқләрни орунлиған пайдилиқ.

БЕХӘТӘРЛИК ТЕХНИКИСИ ҚАИДИЛИРИ

• Умумий

1. Дәрискә қоңғурақ челинишқа бәш минут қалғанда кириш.
2. Мәхсус кийим кийип, бешиға яғлиқ теңиш.
3. Қоллиниш қаидиси тонуш әмәс қуралларни қолланмаслиқ.
4. Дурус ясалмиған яки қашаң қуралларни қолланмаслиқ.
5. Әмгәк қилиш давамида әсвапни муәллим көрсәткәндәк тутуш.
6. Иш ахирида қурал-үскүниләрни өз орниға қоюш.
7. Қурал-үскүниләрни муәллим ейтқан тәртип бойичә қоюш.
8. Иш орнини таза вә сәрәмжан тутуш.
9. Иш ахирида иш орнини жиғиштуруш.
10. Тәнәпус вақтида синиптин чиқиш керәк.

• Ашпәзлик ишлирини атқуруш давамида

Иш бешида:

1. Тамақ тәйярлаш бөлмисидики җабдуқлар билән таллавалған нәрсиләрниң дуруслиғини тәкшүрүш.
2. Эмаль қача-қомучиниң пүтүнлигини, төшүгиниң йоқлиғини, шуниң билән биллә ашхана қача-қомучлирида дәз кәткән йәрлириниң йоқлуғини тәкшүрүш.
3. Вентиляторни қошуш.

Ишни атқуруш пәйтидә:

1. Ашхана электр плитисини токка қошмастин бурун йәргә қошулған симниң барлиғиға вә корпусниң бехәтәр екәнлигигә көз йәткүзүш вә диэлектрлиқ җайға туруш. Үстәл үстигә қоюлидиған электр плитини системиға қошмастин бурун бехәтәрликни йәнә бир мәртә тәкшүрүш, плитини от кәтмәйдиған җайға орнитиш. Очуқ спиральлиқ электр плитисини қоллиниш.
2. Тамақ тәйярлаш үчүн пәқәт эмаль ялитилған қачини қоллиниш.
3. Көктатларни тазилиғанда пәхәс болуш. Яңиюни пичақ билән, белиқни қирғуч билән тазилаш.
4. Нанни, гастрономиялик мәһсулатларни, көктатларни вә башқиму озуқ-түлүкләрни кесишниң дурус усуллирини сақлаш арқилиқ, яхши иштиклитилгән пичақ билән тоғрашқа беғишланған дөшиниң үстидә тоғраш; сол қолниң бармақлири жиғилған вә пичақ бисидин бир аз жирақлиқта болуши керәк. Пиширилгән көктатлар, гөш, белиқ, нан һәрхил дөшиләрдә тоғрилиду.
5. Гөштартқучи билән ишлигәндә гөш вә башқиму озуқ-түлүк мәсһулатларни мәхсус яғач әсвап билән йеқинлаштуруш.

6. Қол билән тоғраш әсваплири билән ишлигәндә пәхәс болуп, қайта ишлинидиған мәһсулатларни миқтилап туруп, ушшақ бөләкләрни тоғраш әсваплири билән қайта ишлимәслик.

7. Пичақлар билән чапқуларни бир-биригә пәқәт сепини алдиға қаритип тутуш.

8. Вақитлиқ сақлинидиған тамақ қалдуқлирини ағзи йепилидиған қачиға селиш.

9. Қайниған чағда қачидики таамниң ташқилап сиртиға чиқип кәтмәслигини назарәт қилиш. Иссиқ қачиниң ағзини ләңгә яки тутқучниң ярдими билән өзидин нери қаритип ечиш.

Иш ахирида:

1. Электр плитини симидин тартмай ажритиш.
2. Иш үстәллирини, қача-қомуч билән қурал-үскүниләрни пакизә жуюш.
3. Чиқиндилар билән қалдуқларни мәхсус жайға чиқириш.
4. Мәхсус кийимләрни йешиш, тартма, һава тазилиғучни ажритип, қолни пакиз жуюш.

• Рәхт билән әмгәк қилиш давамида

Иш пәйтидә:

1. Жиңниләр билән булавкиларни мәхсус орунда (ястуқчә, мәхсус коробка в. б) сақлаш, уларни ишлигән жайда қалдурмаслиқ.
2. Дат басқан жиңнә вә булавкиларни қолланмаслиқ.
3. Жиңнә билән тиккәндә оймақни қоллиниш.
4. Рәхт кесиндилирини булавкиниң учини өзәңдин нери қаритип бәкитиш.
5. Қачиларни мәхсус орунда сақлаш, өткүр учини өзәңдин нери қаритип йепилған һаләттә қоюш, бир-биригә сепини алдиға қаритип бериш.
6. Тикинчилик машинисиниң һәрикәттики бөләклиригә йеқин бармаслиқ.
7. Бармақлириңни тикинчилиқ машинисиниң жиңниси билән жараһәтлимәс үчүн униңға йеқин тапинини тутмаслиқ.
8. Жипни қайча билән кесиш.

Иш ахирида:

1. Электр тикинчилик машинисини тармақтин ажритиш.
2. Әмгәк қураллирини түгәлләп, иш орнини тәртипкә кәлтүрүш.
3. Мәхсус кийимлириңларни йешип, қолни пакизә жуюш.

• Электр дәзмилини пайдилиниш давамида

Иш алдида:

1. Розеткиниң сақ екәнлигини вә дәзмалниң электр симиниң ечилип қалмиғанлиғиға көз йәткүзүш.
2. Дәзмалға беғишланған иссиққа чидамлиқ буюм билән уни қоюш үчүн электр токини өткүзмәйдиған нәрсиниң барлиғиға көз йәткүзүш.

Иш вақтида:

1. Электр дәзмилини тармаққа қуруқ қол билән қошуп, ажритиш.
2. Қисқа вақитлиқ үзүлүшләр вақтида электр дәзмилини иссиққа чидамлиқ мәхсус буюмниң үстигә қоюш.
3. Дәзмал иссиқ пети электр симиға тәгмәслиги керәк.
4. Қоллирини көйдүрүп алмаслиғи үчүн дәзмалниң иссиқ металл қисимлирини тутмаслиқ вә рәхтни һәдди-һесапсиз һөлдимәслик керәк.
5. Токка қошулған дәзмални назарәтсиз қалдурмаслиқ.
6. Дәзмалниң бирхил ишлишини назарәт қилип, тармақтин пәқәт розеткини тутуп туруп ажритиш.

Иш ахирида:

1. Электр дәзмилини тармақтин ажритиш.
2. Иш орнини рәтләш.
3. Мәхсус кийимни йешип, қолни пакизә жуюш.

• Нәқиш селиш давамида

1. Рәхтни каригүчкә орнитиш пәйтидә кесиш-қеқиш әсваплириниң зәхмисиз екәнлигини тәкшүрүш.

2. Чоғни өз алдиға тәйярлимаслиқ. Қизитиш давамида арилашмай йерилиши мүмкин.

3. Чоғниң бәзи түрлиридин зиянлиқ һониң бөлүнидиғанлиғидин батик билән яхши шамаллитилидиған бөлмидә ишләш.

• Қайча билән ишләш давамида

1. Мәхсус жайда яки коробкида сақлаш.

2. Йепиқ қайчини иш қилғучиға тәтүр қаритип қоюш.

3. Йепиқ қайчиниң үстидин тутуп сунуш.

4. Ишни орунлап болғандин кейин уни мәхсус қапчуққа селип қоюш.

• Турмуш техникисини пайдилинишниң умумий қаидилири:

1. Конириған вә кардин чиққан барлиқ қуралларни пайдилиништин елип ташлиған дурус. Заманивий өй техникиси пайдилиништа нәтижидарлиқ жәһәттин пайдилиқ.

2. Сетип елинған һәрбир қурал аилиңизниң еһтияжиға толуқ мас келиши тегиш. Пәқәт шу чағдила униң дурус қоллинилмаслиғиниң алдини алисиз.

3. Өйиңиздики электр симлириниң бехәтәр екәнлигигә вә сетип елинған электр қуралиға һажәт қувәт мөлчәри билән тәминләйдиғанлиғиға көз йәткүзүң.

4. Турмуш техникисини қолланмастин илгири уни пайдилиниш бойичә көрсәтмиләр билән (һәтта қоллиниши аддий һесапланған әһвалдиму) тәпсилий тонушуп чиқиң.

• Электр қураллирини бехәтәрлиқ пайдилиниш қаидилири:

1. Электр қураллирини тармаққа қошушниң тәртивини сақлаңлар: симни алди билән қуралға андин кейин тармаққа қошуңлар. Мәсилән, янтелефонни токқа қошуш һажәт болса, дәсләп симни телефонға, андин кейин розеткиға қошуңлар. Уни өчәргәндиму мошу һәрикәтләрни әксинчә тәртиптә орунлаңлар.

2. Электр қураллирини пәқәт қуруқ қол билән йеқип вә өчириңлар.

3. Электр дәзмилини, плитини, чәйнәкни вә башқиларни мәхсус от кәтмәйдиған буюмларсиз қолланмаңлар.

4. Симниң токни айрийдиған қепи зәхмиләнгән электр қураллирини пайдилиниш ховуплуқ.

5. Исситқуч тармаққа қошуқлуқ турған пәйттә исситиливатқан суға вә қачиға (әгәр у металлдин ясалған болса йеқинлимаңлар).

6. Тармаққа қошулған электр исситиш қураллирини назарәтсиз қалдурмаңлар.

7. Электр қуралини симидин тартмаңлар.

8. Электр симлирини ишик, деризә қирлириға қистуруп қоюшқа болмайду. Симларниң қаттиқ тартилмаслиғини назарәт қилиш керәк.

9. Электр чәйнәклирини, тамақ тәйярлашқа беғишланған мультипишәргүчләрни вә башқиму электр қураллирини бош вақтида электр тармиғиға қошушқа болмайду.

10. Һәрқандақ турмуш электр қуралини бир қол билән қошуп ажритиш керәк. Буниңда су, газ вә исситиш буюмлириниң йеқин орунлашмаслиғини назарәт қилиш һажәт.

ВИЗУАЛЛИҚ СӘНЪӘТ

Тәсвирий сәнъәт – мәхсити қоршиған аләмни өзгәртиш болуп һесаплинидиған һәйкәлтарашлиқ сәнъәтниң бир бөлүми, бәдиий иҗадийәтниң түри.

Графика – башқа сәнъәт түрлиридә вә адәм һаятида орнини ениқлайдиған бәдиий алаһидиликләргә егә тәсвирий сәнъәтниң бир түри. Графикини тәсвирләшниң асасий қурали сүрәт болуп һесаплиниду.

Графикилиқ фактура – сүрәт чүширилидиған қәғәз бетини һәртүрлүк бәлгүләр билән (чекит, сизиқ, даға) толтириш усули.

Граффити – тамға вә башқиму түз йәргә бояқ билән селинған яки сия билән йезилған, тирнап селинған сүрәтләр яки йезиқлар. Граффитиға кочидики тамларға селинған һәрқандақ сүрәт түрлирини: аддий йезилған сөздин талланған сүрәтләргичә ятқузушқа болиду.

Инсталляция – заманивий сәнъәт формиси, һәртүрлүк элементлардин түзүлгән вә бәдиий барлиқ дуния болуп һесаплинидиған бошлуқтики композиция.

Лучизм – дуниядики ички энергияниң чиқирилишиға, йоруқ шолилириниң сунушиға, көп рәңлик шолиға асасланған сәнъәт йөнилиши. Шолилиқ сүрәтләр шола шәкли билән түрлүк рәңдики шола дәстисиниң иш җәриянидики абстрактлиғиниң маслишиши.

Әмәлий сәнъәт – адәмниң қоршиған әтрапни, материаллиқ нәрсәли-бошлуқ оттурисидики эстетикилиқ, образлиқ башланмилирини киргүзүш арқилиқ, қелиплаштуридиған һәйкәлтарашлиқ сәнъитиниң дәсләпки саһалириниң бири.

Сүрәт – графикилиқ қуралларни контурлуқ сизиқ, штрих, дағни пайдилинип қол билән селинған тәсвир.

Тәсвир – тәбиий әслиниң тез сизмиси, сүрити. Тәсвирниң мәхсити – образ яки идеяниң мәнивий түсини, һаләтниң әһмийитини көрситиш.

Рәссам – иҗадий хиял тәливи бар иҗадий шәхс, уста; һәйкәлтарашлиқ сәнъәт саһасида иҗадий иш атқуридиған чевәр.

БЕЗӘК-ӘМӘЛИЙ СӘНЪӘТ

Батик – қошумчә тәркипни пайдилинип, рәхткә қол билән сүрәт селиш. Һәрбир рәхткә – ипәк, пахта, жуң, синтетикиға лайиқ бояқ ишлитилиду. Бояқниң туташқан орнида ениқ чегарилири болуш үчүн резерв (қошумчә тәркип) дәп атилидиған мәхсус қатурма қоллинилиду.

Витраж – қандақла бир бенаниң қурулушида оюқни, көпинчә деризә оюғини толтиришқа вә йоруқландурғучиға асасланған, түрлүк рәңлик әйнәктин ясалған сүрәт яки нәқиш.

Гжель – рус хәлқиниң керамика ишләп чиқириш кәсиби, миллий язма сәнъәт түри.

Контур – қандақту бир геометриялик фигуриниң, нәрсиниң қияпити, туюқ сизиқ, силуэт. Бәдиий нәқиш селиш – қандақту бир нәрсини бояқлар билән вә пәлкүч билән безәш сәнъити.

Хохлома – яғач қача билән җиһазни қара фон үстидин қизил, йешил вә алтун рәңләр билән безәшниң безәк язма түри.

ДИЗАЙН ВӘ ТЕХНОЛОГИЯ

Дизайн – нишанға асасий мәхситидин башқа гөзәллик, үнүмлүк, чоң җавапкәрликни тәләп қилидиған лайиһиләшниң алаһидә усули.

Жиғинда – әсли мәхсәткә беғишланған нәрсиләрниң толуқ топлими, тәркиви кийимләр жиғиндиси, қурал-җабдуқлар жиғиндиси.

Кийим – адәмниң тенини қоршиған әтрапниң йеқимсиз тәсирлиридин – һава райи шараитлиридин, һашарәтләр, зәһәрләндүргүчи нәрсиләр вә ш. о. қорғаш мәхситидә кийидиған тикинчилик буюмларниң (рәхт, терә вә һайванатлар терисидин ясалған) жиғиндиси.

Тәннәрқи – ишләп чиқириш жәриянида қоллинилидиған мәһсулатларниң баһаси.

Шәкил – қәғәз, калька, рәхт, терә яки башқа материаллардин ясалған келәчәк буюмниң бөлүми.

Эскиз – буюмни ясаш, байқаш вә лайиқлаштурушқа һаҗәтлик контурлуқ сүритини вә башқиму мәлуматлирини беридиған һөҗҗәт.

Трансформер – сиртқи түрини яки хизмитини өзгәртишкә болидиған буюм.

Трансформер нәрсиләр – сиртқи түрини яки хизмитини өзгәртидиған гардеробниң аммибап затлири.

Тасма – өй турмушида һәртүрлүк қоллинишқа егә, көйнәк тикиштә вә ш. о. қоллинилидиған непиз тоқулған яки өрүлгән парчә.

Тор – өрүш нәтиҗисидә пәйда болидиған ойма-нәқишлик безәндүрүлүши (шалаң нәқишлик) тоқулма буюм, безәк хусусийитигә егә.

ТАМАҚЛИНИШ МӘДӘНИЙИТИ

Ашпәзлик рецепт – ашпәзлик мәһсулатини тәйярлаш бойичә көрсәтмә. Һаҗәтлик таам мәһсулатлири, уларниң пропорциялири, қошуш вә ишләп чиқириш бойичә көрсәтмиси һәққидики әхбараттин туриду.

Дәстихан йейиш – үстәлни әтигәнлик, чүшлүк, кәчки тамаққа, мәйрәмлик олтиришқа, чай ичишкә тәйярлаш.

Десерт – чүшлүк, кәчки тамақ ахирида йеқимлиқ дәм сезишкә беғишланған дәстиханға қоюлидиған ахирқи таам, адәттә у татлиқ тамақ (кондитерлик мәһсулатлар, пиширилгән нан, музшекәр) болиду.

Меһмандостлуқ – өй егисиниң меһман күткәндә ақ көңүллүк, меһмандостлуқ көрситишниң алаһидә түрини билдүридиған турмуш чүшиниги.

Миллий ашхана – бәлгүлүк бир милләт ойлап тапқан вә өзичә қоллиниши бар рецептлар, ашпәзлик техникилар.

ТУРҒУН ӨЙ МӘДӘНИЙИТИ

Бонсай – адәттики (айрим чағларда кичик) дәрәқниң кичик көләмдики дәл көчәрмисини өсүрүш сәнъити.

Интерьер – адәмгә эстетикилик һаләт билән һаят кәчүрүш үчүн йеқимлиқ һаләтни тәминләйдиған бенаниң ички көрүнүшиниң әҗайип вә көркәм безәндүрүлүши.

Турмуш техникиси – тамақ тәйярлаш яки тазилаш охшаш бәзибир турмуш хизмитини атқуридиған электр механикилиқ әсваплар.

1-кәштә

МАШИНА БИЛӘН ОРУНЛИНИДИҒАН ИШЛАР ТЕРМИНОЛОГИЯСИ

Ишниң нами	Орунлиниш көрсәтмиси	Қоллиниш орни
Қайрип тикиш	Өлчәмлири тәхминән бирдәк икки яки бирнәччә бөләкләрни бириктүрүш.	Биқин, мүрә, йәң тикишлирини вә ш. о. қайрип тикиш.
Қошуп тикиш	Өлчими һәрхил бөләкләрни бириктүрүш.	Янчуққа жийәк, йәңгә қатлимини вә ш. о. қошуп тикиш.
Көкләп тикиш	Кәйнидин оң тәрипигә өрүп, икки бөләкни чәт бойи билән бириктүрүш.	Кийимниң ян тәрипи, әдиви, яқа вә ш. о.
Четип тикиш	Ойман-чоңқур, дөң сизиқлар бойичә икки бөләкни бириктүрүш.	Йәңни қолтуқ оюғиға, яқини боюн оюғиға четип тикиш.
Бастуруп тикиш	Бириниң үстигә бири қатлап қоюлған бирнәччә бөләкни бириктүрүш яки тикишини түз тикиш билән қошуш.	Биқин, мүрә тикишлирини, кокетка, чапланған янчуқ в. б. бастуруп тикиш.
Чаплап тикиш	Тикишкә қошумчиларни яки қарши қатлимини бастуруп тикиш.	Йәң артқибой, юбкиниң қисимлири, қарши қатлимилар тикишини в. б. чаплап тикиш.
Пүкүп тикиш	Бөләкләрниң пүкләнгән чәтлирини тикиш арқилиқ қошуш.	Пәшиниң, көйнәк етигиниң, кофта в. б. чәтлирини тәкшиләп, туташ тикиш.
Туташ тикиш	Бөләкләрниң пүкүлгән чәтлирини тикиш арқилиқ четиш.	Четини, пеши, көйнәк етигини в. б. четип тикиш.
Жийәк тутуп тикиш	Буюм яки бөләкниң четидин бастуруп тикиш.	Пеши, яқа, буюм етиги, чапланған янчуқ чәтлирини жийәк тутуп тикиш.

2-кәштә

НӘМЛИК-ИССИҚ ИШЛИРИНИҢ ТЕРМИНОЛОГИЯСИ

Термин	Иш мәзмуни	Қоллиниш орни
Бесип дәзмал селиш	Тикиш қелинлиғи яки бөләк чәтлиригә дәзмал селиш.	Янчуқ, буюм етигиниң чәтлирини бесип дәзмал селиш.
Ятқузуп дәзмал селиш	Тикиш қошумчилирини бир яққа ятқузуп, шу қелипта қошуп дәзмал селиш.	Ишләнгән кийиқтики қошумчиларни, қарши қатламларни ятқузуп дәзмал селиш.
Айрип дәзмал селиш	Тикиш қошумчилирини икки йеқиға ятқузуп айрип дәзмал селиш вә мошу қелипта чаплаш.	Бәлбағ, пүрминиң қайрип тикилгән тикишини айрип дәзмал селиш.
Декатирләш	Буюмниң апчиришиниң алдини елиш үчүн рәхтни нәмлик-иссиқ билән ишләп чиқириш.	Рәхтни пичиш алдида декатирләш.
Бастуруп дәзмал селиш	Буюмдики пүкләнгән йәрләрни кәлтүрүп, ахирқи нәмлик-иссиқ билән ишләп чиқиш.	Тәйяр буюмни бастуруп дәзмал селиш.

3-кəштə

ҚОЛ ЖИҢНИЛИРИ БИЛƏН ТИКИШ ТҮРЛИРИ

Жиңнилəр	Тикишлəр	Қоллиниш орни
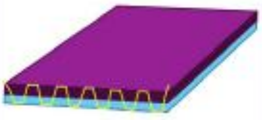 Түз	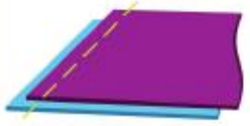 Көклəш	Кийим бөлəклирини вақитлиқчə қошуп тикиш (буюмларниң етигини пүкүп көклəш).
	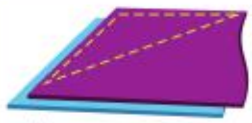 Алдиға қаритип тикиш Кəйнигə қаритип тикиш Көчəрмə тикиш	Жиңнининң узунлуғи 0,7–1,5 см, рəхтниң түсигə қариму-қарши түсни, №№ 50, 60 пахта-жиплар. Бир бөлəктин иккинчи бөлəккə сизиқларниң көчəрмисини чүшириш (буюмниң төвəнки бөлигигə орунлашқан янчуқ сизиғиниң көчəрмиси) жиңнининң узунлуғи 0,7–1,0 см. Илмəк чоңлуғи 0,5–1,0 см. Рəхтниң түсигə қариму-қарши түсни №№ 50, 60 пахта-жиплири.
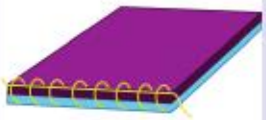 Измилиқ	 Жийəклимəк	Түгмилик қийиқларни яки бөлəк қийиқларни чəтнəп кəтмəслиги үчүн ишлəп чиқириду. Жиңнилəрни қийиқтин 0,3–0,5 см арилиқта,1 см-ға 6–10 жиңнə тезлигидə рəхткə охшаш пахта-жиплири тикиду Буюм қийиқлирини ямаш үчүн пайдинилиду. Йепиш турмини асасий буюмға қошуп тикиду (нəқишлəп тикиш).
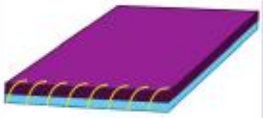 Янту, қиңғир	Тоқуш	Буюм (бикин мүрə), қийиқлирини вə ш. о. тоқуш.

3-кәштиниң ахири

ҚОЛ ЖИҢНИЛИРИ БИЛӘН ТИКИШ ТҮРЛИРИ

Крест шәклидики	Ишләп чиқириш вә чаплап тикиш.	Буюмни ишләп чиқириш үчүн, шуниң билән билләә буюм етигини, йәң ағзини ишләп чиқиришқа қоллиниду, бир мәзгилдә ямап, чаплап тикиду.
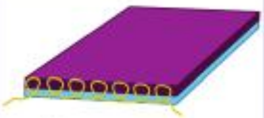 Илмәкләп тикиш	Қийип тикилгән (1 см-дин 4-тин 5 жиңниләргичә).	Буюм бөләклирини бириктүрүш үчүн қоллиниду.

4-кәштә

БЕЗӘК ТИКИШИНИ ОРУНЛАШ УСУЛЛИРИ

«Сирма» тикиши	Зәнҗир шәклидә тикиш	Зичлап тикиш	Илмәклик тикиш
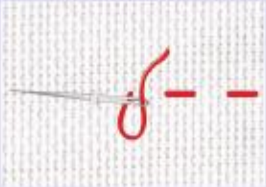	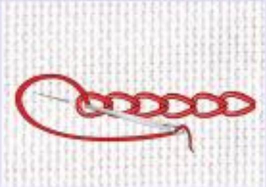		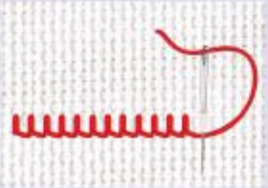

5-кәштә

ТАСМА БИЛӘН КӘШТӘ БЕСИШ УСУЛЛИРИ

«Бириктүргүчи илмәк»	«Тоқуш»	«Француз түгини»	«Зәнҗирлик»
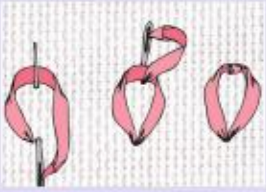			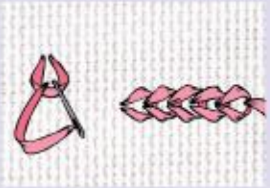

6-кәштә

БИСЕР БИЛӘН ТОҚУШНИ ОРУНЛАШ УСУЛЛИРИ

Раваққа охшаш тикиш	Сирип тикиш	Симлик шәклигә охшаш тикиш	Алға тикиши
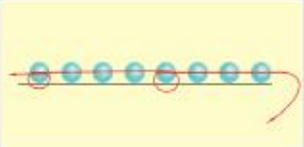	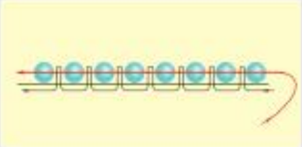	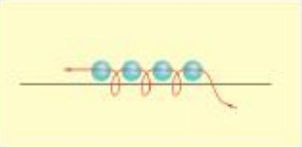	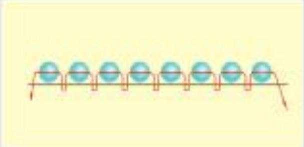

ҚОШУМЧӘ ӘДӘБИЯТЛАР ТИЗИМИ

1. Учебная программа по учебному предмету «Художественный труд» для 7 класса общеобразовательной школы. – Астана: Национальная академия образования им. И. Алтынсарина, 2016.

2. Национальная кухня казахов. – Алматы, 2005.

3. Қазақ халқының ұлттық киімдері. Национальная одежда казахского народа. National clothes of Kazakh people. – Алматы: «Алматыкітап», 2007.

4. Технология: Учебник + CD для учащихся 7 класса общеобразовательной школы (вариант для девочек). / И. А. Развенкова, С. А. Фалеева. – Кокшетау: «Келешек-2030», 2016.

5. Технология (вариант для девочек). Методическое руководство для учителей 7 класса общеобразовательной школы. / И. А. Развенкова, С. А. Фалеева. – Кокшетау: «Келешек-2030», 2016.

ИНТЕРНЕТ МӘНБӘЛИРИ ТИЗИМИ

http://festival.1september.ru/articles/520528/novaya-shkola.su›pedagogam/sredne…i…na-urokah…
http://www.bilu.kz/kuchnya.php
http://reviewexpert.ru/2015/04/uchimsya-kak-pravilno-servirovat-stol/
http://www.psylist.net/pedagogika/inovacii.htm (Педагогические технологии и инновации)
https://www.youtube.com/watch?v=7qK8YGrXESE
https://www.youtube.com/watch?v=tP4gmM-8BIc
https://www.youtube.com/watch?v=v_szuAiaYls
https://www.youtube.com/watch?v=VERdz7-SB5M
https://www.youtube.com/watch?v=31n2j7ns5FI
https://www.youtube.com/watch?v=tvrbsF1SXMg
https://www.youtube.com/watch?v=nHgYgnMKZTc
https://www.youtube.com/watch?v=7RxxbKPhaQA
https://www.youtube.com/watch?v=o8AnlMe8KNA
https://www.youtube.com/watch?v=vmN0SNeyHvM
http://mypresentation.ru/presentation/zanimatelnye_voprosy_po_izobrazitelnomu_iskusstvu_vypolnila_gavrysh_svetlana_vasilevna__prepodavatel_rcdo_g_smolenska
http://virtoo.ru/almanach/civilization/osnovnye-napravleniya-i-priemy-sovrem.html
http://val-rozanov.narod.ru/photo.pdf
http://paintmaster.ru/hohlomskaya-rospis-yprazhneniya.php
http://www.osinka.ru/Sewing/Dekor/SB/04_03.html
http://www.osinka.ru/Sewing/Dekor/SB/03_03.html
http://festival.1september.ru/articles/646673/
http://yellowhome.ru/2013/10/31/ikebana-ili-ukrashaem-interer-suximi-cvetami/
http://razrabotky.ru/load/10_klass/obzh/prezentacija_intellektualnoj_viktoriny_eda/28-1-0-869
https://www.youtube.com/watch?v=Bc3WtE9UxRg
https://www.youtube.com/watch?v=2Vvqu9Tkx3g
http://old.season.ru/sovety/dekor_odegdu/
https://www.youtube.com/watch?v=o_LZa7Cx30s
https://www.youtube.com/watch?v=vGtpZ65zAqE
https://www.youtube.com/watch?v=nZbh0mUXGhk
https://www.youtube.com/watch?v=1wuJQvLNOgo
http://yellowhome.ru/2013/10/31/ikebana-ili-ukrashaem-interer-suximi-cvetami/
http://www.history.kz/Articles/food1.php
http://www.eda-eda.info/ogl_kuxon.html

МӘЗМУНИ

Киришмә 4

Визуаллиқ сәнъәт 6
§ 1. Сәнъәттики заманивий техника вә илмий утуқлар. Тәбиәттики микросүрәтләр 6
§ 2. Тәсвирий сәнъәттики заманивий йөнилишләр (поп-арт, инсталляция).
Өз алдиға тәтқиқ қилиш 10
§ 3. Қазақстанниң заманивий рәссамлири 16
§ 4. Сәнъәттики заманивий стиль йөнилишлирини тәтқиқ қилиш
асасидики тәҗрибилик иш (2D яки 3D форматта) 21

Безәк-әмәлий сәнъәт 22
§ 5. Бәдиий нәқиш селиш (батик, гжель, хохлома). Бәдиий нәқиш түрлири.
Нәқиш селиш усуллири билән техникиси. Материаллар билән қураллар 22
§ 6. Буюм эскизини ясаш. Материаллар билән қурал-үскүниләрни тәйярлаш 28
§ 7. Бәдиий нәқиш селиш. Безәш. Рәсмийләштүрүш 30

Дизайн вә технология 32
§ 8. Кийимни түрләндүрүш (трансформация) вә тикиш буюмлирини безәш
(кийим, аксессуарлар, бижутерия) 32
§ 9. Идеяләр ойлаштуруш. Эскиз 36
§ 10. Материаллар билән қурал-үскүниләрни тәйярлаш 40
§ 11. Кийим жиғиндисини қуруш. Бөләклирини пичиш.
Алаһидә бөләкләрни қайта ишләш. Бөләкләрни бириктүрүш вә буюмни тикиш.
Буюмни безәш 44

Тамақлиниш мәдәнийити 48
§ 12. Қазақ хәлқиниң миллий таамлири 48
§ 13. Дуния хәлиқлириниң таамлири (өз алдиға тәтқиқ қилиш) 52
§ 14. Дуния хәлиқлириниң таамлири. Тәҗрибилик иш (суши, пицца, көже) 54

Турғун өй мәдәнийити 58
§ 15. Турмуш техникисини таллаш. Турмуш техникисини пайдилиниш 58
§ 16. Өсүмлүк – интерьерниң безәш элементи сүпитидә 62

Санитарлиқ-гигиенилиқ тәләпләр 66

Бехәтәрлик техникиси қаидилири 66

Луғәт 69

Қошумчә 71

Қошумчә әдәбиятлар тизими 74